

Vakıflar Dergisi

Yıl: Aralık 2018 • Sayı: 50

VAKIFLAR DERGİSİ

Yıl:Aralık 2018 - Sayı:50 Hakemli Dergidir.
Haziran ve Aralık olmak üzere yılda iki kez yayınlanır.

TÜBİTAK ULAKBİM
Sosyal Bilimler Veri Tabanı (SBVT) tarafından taranmaktadır.

Sertifika No: 16651

ISSN: 1011-7474

e-ISSN: 2564-6796

Sahibi

Vakıflar Genel Müdürlüğü Adına
Dr. Adnan ERTEM

Yayın Koordinatörü

Rifat TÜRKER

Sorumlu Yazı İşleri Müdürü

Mevlüt ÇAM

Yayın Yönetmeni

Mehmet KURTOĞLU

Editörler

Hüseyin ÇINAR, Fatih MÜDERRİSOĞLU

İngilizce Editörü

Miyase KOYUNCU KAYA

Tashih

Hasan DEMİRTAŞ

Dergi Sekreteryası

Hasan DEMİRTAŞ

Yayın Kurulu

Prof.Dr. Mehmet BULUT	İstanbul Sabahattin Zaim Üniversitesi
Prof. Dr. Hüseyin ÇINAR	Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi
Prof.Dr. Yılmaz KURT	Emekli Öğretim Üyesi
Prof.Dr. Mehmet ÖZ	Hacettepe Üniversitesi
Prof.Dr. Ali YILMAZ	Uşak Üniversitesi
Doç.Dr. Miyase KOYUNCU KAYA	Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Fatih MÜDERRİSOĞLU	Hacettepe Üniversitesi
Dr. Murat YILMAZ	Ahmet Yesevi Üniversitesi

Yayın Danışma Kurulu

Prof. Dr. Mahmut AK	İstanbul Üniversitesi
Prof. Dr. Enver ÇAKAR	Fırat Üniversitesi
Prof.Dr. Abide DOĞAN	Hacettepe Üniversitesi
Prof. Dr. Géza DAVID	Macar Bilimler Akademisi
Prof. Dr. Abdullah EKİNCİ	Harran Üniversitesi
Prof. Dr. Özer ERGENÇ	Bilkent Üniversitesi
Prof. Dr. Süreyya FAROQHI	Bilgi Üniversitesi
Prof.Dr. Zekeriya KURŞUN	Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi
Prof. Dr. Mahmut KAYA	Emekli Öğretim Üyesi
Prof.Dr. Yunus KOÇ	Hacettepe Üniversitesi
Prof. Dr. Heath W. LOWRY	Bahçeşehir Üniversitesi
Prof.Dr. İlber ORTAYLI	MEF Üniversitesi
Prof. Dr. Hüseyin SUBAŞI	Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi
Prof.Dr. Eugenia KEREMLİ ÜNAL	Hacettepe Üniversitesi
Prof. Dr. Ayşıl TÜKEL YAVUZ	Emekli Öğretim Üyesi
Prof. Dr. Bahaeddin YEDİYILDIZ	Emekli Öğretim Üyesi
Prof. Dr. Musa YILDIZ	Ahmet Yesevi Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Vefa ÇOBANOĞLU	İstanbul Üniversitesi
Dr. Rhoads MURPHEY	Emekli Öğretim Üyesi
Evangeila BALTA	Ulusal Yunan Araştırma Vakfı / Yunanistan
Mehmet Çetin	Araştırmacı

Yayın ve Danışma Kurullarındaki isimler unvan ve soyadına göre alfabetik olarak sıralanmıştır.

Dergimize gönderilen yazılar, önce yayın kurulunca incelenir ve uygun bulunanlar, değerlendirilmek üzere alanında çalışması ile tanınmış iki hakeme gönderilir. Hakemlerin isimleri gizli tutulur ve raporlar beş yıl süreyle saklanır. Dergide çıkan yazılar kaynak gösterilerek iktibas edilebilir. Yayınlanan yazı, belge ve fotoğrafların her türlü hukuki mesuliyeti yazarına aittir.

Yazışma Adresi:

T.C.
Vakıflar Genel Müdürlüğü Kültür ve Tescil Daire Başkanlığı
Vakıflar Dergisi Atatürk Bulvarı. No: 10 06050 Ulus / ANKARA / TÜRKİYE
Tel: (0312) 5096000 - Faks: (0312) 324 47 22
e-posta: vakiflaryayin@yahoo.com - web: www.vgm.gov.tr

İÇİNDEKİLER / CONTENT

Ahi Evran Vakfı ve Vakfiyelerinin Sosyo-Kültürel Açıdan Değerlendirilmesi	9
An Evaluation of Akhi Evran Waqf and Waqfiyyas from Socio-Cultural Perspective	
Rıfat İlhan Çelik	
Nakşibendîlik'in Anadolu'da Ortaya Çıkışının Belgesi: Şeyh Hâce İshak er-Rumî Vakfiyesi.....	23
A Document for Naqshibandi Emergence in Anatolia: The Waqfiyya of Sheikh Hâce İshak er-Rumî	
Hasan Demirtaş	
Adıyaman Şeyh Abdurrahman Erzincanî Zaviyesi Vakfı	47
Waqf of Adıyaman Sheikh Abdurrahman Erzincani Zawiya	
Bahattin Turgut	
Hüsrev Kethüda Vakfı ve Selanik'teki Gelir Kaynakları.....	65
Waqf of Hüsrev Kethuda and Its Sources of Income in Thessaloniki	
Meryem Kaçan Erdoğan	
Harem-i Hümayun Kethüdası Canfeda Hatun'un Serveti ve Vakıfları	85
Kethuda of The Imperial Harem Canfeda Khatun's Wealth and Waqfs	
Ayşenur Karademir	
Osmanlı Döneminde Cüzzamlıların Tecrit Edildiği Miskinler Tekkesi'nin Konya Örneği.....	117
Konya Example of Lazar House Where Lepers Were Isolated in Ottoman Period	
Hamit Şafakcı	
Berat (Arnavud Belgradı) Vakıfları Üzerine Bir Değerlendirme.....	135
An Evalation on Waqfs of Berat (Albanian Belgrade)	
Mevlüt Çam	
Osmanlı Sonrası Bosna Hersek'te Para Vakıfları	151
Cash Waqfs in Bosnia Herzegovina	
Rahman Ademi	
Aksaray'da Bir Kültür Varlığı: Hacı Gayb Türbesi.....	165
A Cultural Property in Aksaray: Hacı Gayb Tomb	
Zehra Uslu Bülbül	
Giresun Merkezde Yok Olmuş Bir Vakıf Eseri: Sultan Selim (Hüdavendigâr) Camisi	177
A Lost Waqf Monument in Central Giresun: Sultan Selim (Hüdavendigâr) Mosque	
Gazanfer İltar - Mehmet Fatsa	
Tahir Paşa ve Mudanya'daki Eserleri.....	199
Tahir Pasha and His Works in Mudanya	
M. Fatih Müderrisoğlu	

Nakşibendîlik'in Anadolu'da Ortaya Çıkışının Belgesi: Şeyh Hâce İshak er-Rumî Vakfiyesi

Hasan Demirtaş*

Öz

Nakşibendîlik, 14. yüzyılda Orta Asya'da, Bahâeddin Nakşibend tarafından kurulduğu kabul edilen tasavvuf akımıdır. Bu tasavvuf hareketi, zamanla Hindistan, Kafkaslar, Orta Doğu, Anadolu ve akabinde Balkanlar olmak üzere geniş bir sahaya yayılarak günümüze kadar ulaşmıştır. Özellikle 15. ve 16. yüzyıllardan itibaren İslam dünyasının fikrî yapısının şekillenmesinde büyük bir etkiye sahip olan Nakşibendîlik'in Anadolu'ya girişinin ve yaygınlaşmasının Osmanlı döneminde 15. yüzyılın ikinci yarısında Simavlı Molla Abdullah-ı İlahi vasıtasıyla olduğu ilim çevrelerinde kabul görmektedir. Kimi çalışmalarda ise Nakşibendîlik'in Anadolu'ya girişi Ankara Savaşı sırasında Emir Timur'un ordusunda bulunan Nakşî şeyhleri ile irtibatlandırıldığı görülmekte ve Nakşibendîlik'in Anadolu'da ilk tekkesinin Bedreddin Mahmud Çelebi tarafından 1404-1405 yılında Amasya'da kurulduğu öne sürülmektedir.

Bu makalede, Nakşibendîlik tarihi bakımından önemli muhtevaya sahip olduğunu düşündüğümüz 1381 tarihli Şeyh Hâce İshak er-Rumî vakfiyesi konu edilmektedir. İki bölümden oluşan makalenin ilk bölümünde Saruhanoğulları Beyliği dönemine ait olup daha önce neşredilmemiş olan Şeyh Hâce İshak er-Rumî vakfiyesi diplomatik açıdan değerlendirmeye tabi tutulacaktır. İkinci bölümde ise, makale sınırları da göz önünde bulundurularak, mevcut literatürde Nakşibendîlik tarihi açısından genel kabul halini almış olan Nakşibendîlik'in isimlendirilmesi, Anadolu'da ortaya çıkışı ve kurumsallaşması gibi üç temel konu hakkında Şeyh İshak er-Rumî vakfiyesinin sunmuş olduğu veriler ışığında yeni tespitler ortaya konulacaktır.

Anahtar Kelimeler: Nakşibendîlik, Şeyh Hâce İshak er-Rumi, Saruhanoğlu, Manisa, tasavvuf.

A Document for Naqshibandi Emergence in Anatolia: The Waqfiyya of Sheikh Hâce İshak er-Rumî

Abstract

Naqshibandi order is a cult of Islamic sufism that is assumed to be founded by Bahâeddin Nakşibend in Central Asia in the 14th century. Throughout the centuries, this sufism movement has reached the present day by spreading over a wide area including India, the Caucasus, the Middle East and Anatolia then the Balkans. Academic circles accepted that especially from the 15-16th centuries, Naqshibandi had a great influence on shaping the intellectual structure of the Islamic world. It was introduced and spread through Anatolia by Simavlı Molla Abdullah İlahi in the second half of the 15th century, during the Ottoman period. In some studies, however, it is claimed that Naqshibandi entered Anatolia through the Naqshî sheikhs in Emir Timur's army during the Battle of Ankara, and that the first Naqshibandi lodge was founded in Amasya in 1404-1405 by Bedreddin Mahmud Çelebi.

This article evaluates the waqfiyya of the Sheikh Hâce İshak er-Rumî (1381), which we consider to have an important content about the history of Naqshibandi. The waqfiyya of the Sheikh Hâce İshak er-Rumî has not previously been published elsewhere. This article consists of two chapters. In the first part, the waqfiyya is evaluated in terms of political aspects of its time period. In the second part, considering the limited space for the article, new findings are revealed in the light of the data presented in the waqfiyya of the Sheikh İshak er-Rumî, focusing on three main topics; discussions on where the name "Naqshibandi" came from, as generally referred in the literature, emergence and institutionalization of Naqshibandi in Anatolia.

Keywords: Naqshibandi, Sheikh Hâce İshak er-Rumî, Saruhanoğlu, Manisa, sufism.

* Araştırmacı, Vakıflar Genel Müdürlüğü;Ankara/Türkiye; hasandemirtash@hotmail.com

Giriş: Nakşibendîlik Öncesi Anadolu'da Tasavvuf ve Tarikatler

Yaklaşık 13. yüzyıl başlarından itibaren Anadolu'nun büyük kısmının İslam'a açılmasının bir neticesi olarak çeşitli tasavvuf akımları ile bunların müntesipleri olan şeyhler ve dervişler Anadolu'ya gelmişlerdir. Tasavvuf akımları ve tarikat mensupları için Anadolu yerleşme ve yayılma bakımından uygun şartları barındırmakta iken Anadolu'da var olan siyasi iktidarlar ise söz konusu tarikat mensupları vasıtasıyla, halk nezdinde siyasi otoritelerini güçlendirecek manevi bir kaynak temin etme imkanı bulmuşlardır. Özellikle Moğolların Orta Asya'yı ve ardından İran ve Irak'ı istila etmeleri sebebiyle Kübreviye, Sühreverdiye, Rifaiye ve Kadiriye gibi tarikatlar Anadolu'ya göç etmişlerdir; Anadolu'ya dışarıdan gelen bu tarikatlara daha sonra Nakşibendiye ve Halvetiye gibi tarikatlar eklenmiştir. Söz konusu tasavvufi akımlar ve tarikatlar, Beylikler ve Osmanlı dönemlerinde Anadolu ve Balkanlar'da çok önemli roller oynamışlar, varlıklarını günümüze kadar devam ettirmişlerdir (Ocak, 2011: 169-172). 1242'de Moğolların Erzurum'u alması, Sivas ve Kayseri'yi yağma etmesi neticesinde oluşan tahribat ve huzursuzluk ortamında, her sınıf meslek erbabının yanı sıra, alim, şair ve tasavvuf ehli Anadolu'nun doğusundan batısına göç ederken yine aynı dönemde İran, Mısır ve Kırım medreselerinden gelen müderrisler, Selçuklu ve İlhanlı bürokrasisine mensup devlet adamları Moğolların tazyiki ile Anadolu'ya gelmişlerdir (Barkan, 1942: 282).

Anadolu topraklarında tasavvuf faaliyetlerinin temeli yukarıda kısaca değindiğimiz Moğol istilası önünden gelen göçler sırasında atılmıştır. Nitekim Anadolu'nun dînî ve fikrî yapısında etkileri yüzyıllar boyu sürecek olan Evhadüddin Kirmanî, Muinüddin Pervane, Fahreddin Irakî, Necmüddin Dâye, Muhyiddin Arabî, Ahi Evran, Sadreddin Konevî, Mevlana Celaleddin Rumî ve Hacı Bektaş Velî gibi mutasavvıfların bulunuşu (Köprülü, 2013: 200-203) dikkate alınır ise Anadolu'nun tasavvuf ve tarikat yapılanmaları bakımından oldukça zengin bir görüntü sergilediği muhakkaktır. Söz konusu tasavvufî akım müntesiplerinin bir kısmı büyük şehirlere yerleşerek ilim ve kültür hayatına önemli katkılar sağlarken, Barkan'ın (1942) *kolonizatör dervişleri* olarak tanımladığı diğer bir kısmı da köylere, تنها yerlere yerleşerek ziraat

ve hayvancılık ile meşgul oldukları zaviyelerinin etrafını imar ederek iskana elverişli hale getiriyorlar, gazilerle birlikte fetihlere katılarak sınır boylarında seferler esnasında orduların hareketini önemli ölçüde kolaylaştırıyorlardı. Anadolu Beylikleri dönemi ve ardından Osmanlı Devleti'nin kuruluşu sırasında ortaya koydukları bu davranışları sebebiyle yönetimler tarafından desteklenen dervişlere, iskan edildikleri topraklara resmen yerleşmeleri hususunda temliknameler verilmiş, bazıları için yeni zaviyeler oluşturulup vakıflar tahsis edilmiştir (Barkan, 1942: 288-299). Nitekim Moğol İstilasası akabinde Batı Anadolu'nun Türkleşme ve İslamlaşma sürecinde Saruhanoğlu beyleri tarafından fethedilen toprakların önemli bir kısmı, sayıları yüzlerle ifade edilebilecek nüfuzlu kişilere vakıflarını tesis etmek üzere araziler temlik edilmiş ve bu kişiler de kurdukları vakıflarla imar ve iskâna önemli katkılar sağlamışlardır.¹

Yukarıda kısaca bahsi geçen tasavvuf ekollerine göre daha geç bir tarihte kurulması nedeniyle Anadolu'ya gelişi de geç olan Nakşibendîlik, 14. yüzyılda Orta Asya'da Buhara'nın Kasr-ı Arifan köyünde yaşayan, asıl adı Bahâeddin Muhammed b. Muhammed el-Buhârî olan (Câmî, 1998: 541; es-Safî, H.1256: 62; Tosun, 2015: 99) Hâce Bahâeddin Nakşibend'in ismine izafetle Nakşibendiye adıyla anılmaya başlayan tasavvuf akımıdır (Yazıcı, 1964: 52; Tosun, 2015: 98). Muharrem 718/Mart-Nisan 1318'de Buhara yakınlarındaki Kasr-ı Ârifân köyünde dünyaya gelmiş ve 3 Rebiülevvel 791/2 Mart 1389'da vefat eden Bahâeddin Nakşibend'in kabri de yine aynı köyde bulunmaktadır (es-Safî, H.1256: 66). Bu tasavvufî hareket, zamanla Hindistan, Kafkaslar, Orta Doğu, ve Anadolu üzerinden Balkanlara kadar geniş bir sahaya yayılarak günümüze kadar ulaşmıştır. Özellikle 15. ve 16. yüzyıllardan itibaren İslam dünyasının fikrî yapısının şekillenmesinde büyük bir etkiye sahip olan Nakşibendîlik'in Anadolu'ya gelişinin ve yaygınlaşmasının 15. yüzyıl ortalarında, Nakşibendî tarikat silsilesinde önemli bir isim olan Ubeydullah Ahrâr'ın halifesi Simavlı Molla Abdullah-ı İlâhî

1 Batı Anadolu'nun Türkleşme ve İslamlaşma sürecinde vakıfların ve vakıflar vasıtasıyla kurulan zaviyelerin imar ve iskana katkılarına örnekler için bkz. *Defter-i Evkâf-ı Livâ-i Saruhan*, Haz. Mehmet Akif Erdoğan ve Ömer Bıyık, (Ankara: Tapu Kadastro Genel Müdürlüğü Arşiv Daire Başkanlığı, Yayın No: 7, 2014); M. Çağatay Uluçay, *Saruhanoğulları ve Eserlerine Dair Vesikalar II*, C.H.P. Manisa Halkevi Yayınlarından Sayı: XVII, Marifet Basımevi, İstanbul 1946.

vasıtasıyla gerçekleştiği kabul görmektedir. Yine Nakşibendîlik'in Anadolu'daki tarihi için bir başka kabul de Osmanlı topraklarına gelişinin 1402 Ankara Savaşı'nda Emir Timur'un ordusunda bulunan Nakşi şeyhler ile irtibatlandırılması ve Nakşibendîlik'in Anadolu'da ilk tekkesinin H. 807/M. 1404-1405 yılında Amasya'da kurulmuş olduğu yönündedir.

Bu çalışmada yukarıda bahsi geçen ve hâlihazırda ilim çevrelerinde kabul görmüş kanaat ve kabulleri değiştirecek bir belge üzerinde durulacaktır. Manisa vakıfları üzerine yapılan arşiv taramaları sırasında tarafımızca tespit edilen, Saruhanoğlu Beyliği döneminde Manisa'da yaşadığı anlaşılan *Şeyh Hâce İshak er-Rumî*'nin 783/1381 tarihli vakfiyesi çalışmamızın temelini oluşturmaktadır. Vakfiye, Saruhan Beyi İshak Çelebi'nin bir çiftliği Şeyh Hâce İshak er-Rumî'ye temlik etmesi ve akabinde çiftliğin Şeyh Hâce İshak er-Rumî tarafından vakfedilmesiyle tesis edilmiştir. Vakfiyeden elde edilen bilgiler ışığında Nakşibendîlik'in isimlendirilmesi, Anadolu'da ortaya çıkışı ve kurumsallaşması üzerine yeni tespitler yapılacaktır. Çalışmanın ilk bölümünde vakfiye nüshaları diplomatik açıdan değerlendirmeye tabi tutulurken, daha sonraki bölümde vakfiyenin Nakşibendîlik tarihi araştırmaları bakımından önemi mevcut literatür üzerinden değerlendirilecektir.

1- Şeyh Hâce İshak er-Rumî Vakfiyesi'nin Diplomatik Bakımdan Değerlendirilmesi

Şeyh Hâce İshak er-Rumî Vakfiyesi'nin Vakıflar Genel Müdürlüğü Vakıf Kayıtlar Arşivi nüshası (VGMA, 582-1: 10/5; Ek-1) ve Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi nüshası (BOA, EV.VKF.01; Ek-3) olmak üzere iki nüshası bulunmaktadır. Ayrıca VGMA'da bulunan Arapça nüshanın kısmî tercümesi bulunmaktadır (VGMA, 1967: 163/38). Çalışmamız açısından oldukça mühim olan vakıf kurucusunun ve babasının künyesi, vakfın akarları, hayrat ve işletim şartları ile vakfiyenin şahitleri gibi vakfiyenin ilgili bölümleri VGMA Arapça nüsha, VGMA kısmî tercüme ve BOA nüshası karşılaştırılarak ve kontrol edilerek kullanılmıştır.

1.a. Şeyh Hâce İshak er-Rumî Vakfiyesi'nin VGMA Nüshası ve Kısmî Tercümesi: Vakfiye, Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi'nde bulunan 45 bine

yakın vakfiyeden birisidir² ve VGMA'da 582/1 numaralı vakfiye defterinin 10. sayfasında 5 sıra numarası ile kayıtlıdır (VGMA, 582-1: 10/5). H. 10 Muharrem 783 / M. 6 Nisan 1381 tarihli vakfiyenin kaydedildiği sayfanın üst kısmında (bâlâsında) "tescil kaydı" bulunmaktadır. Tescil kaydının altında H. 855 / M. 1451-52 tarihli Fatih Sultan Mehmed Han ağzından ifadelerle kaleme alınan "tecdî-i berât" kaydı yer almaktadır (VGMA, 582-1: 10/4).³ Vakfiye metninin üstünde söz konusu vakfiyenin hukuken sıhhatinin vurgulandığı ve dönemin Manisa Kadısı tarafından onaylandığını gösteren "kadî onayı" bulunmaktadır. Arapça olarak kaleme alınan vakfiyenin ana metni 122 satırdan oluşmaktadır. Vakfiye metninin altında yer alan "şuhûdü'l-hâl" kısmında 17 şahidin isimlerinin kaydedilmesiyle vakfiye tamamlanmıştır. Vakfiye, kayıtlı olduğu defterin 10. sayfasının ortalarından başlayıp yine aynı defterin 12. sayfasında sona ermektedir. Vakfiyenin bitiminde H. 856 / M. 1452-53 tarihli Manisa kadısına ait ikinci bir kadî onayı bulunmaktadır.

Vakfiyenin VGMA'daki Arapça nüshasının kaydedildiği sayfanın sol kenarına Türkçe Latin harflerle "Tercüme edildi. Def: 1967 Sa: 163 Sı: 38" kaydı düşülmüştür. Bu kayıttan anlaşılacağı üzere Arapça olarak istinsah edilen Şeyh Hâce İshak er-Rumî Vakfiyesi'nin VGMA'da 1967 numaralı defterin 163. sayfasında 38 sıra numarası ile kayıtlı Türkçe tercümesi bulunmaktadır (VGMA, 1967: 163/38). Vakfiyenin Türkçe tercümesinin başında "582/1 numaralı defterin 10.sahife ve 5. sıra numarasında kayıtlı Şeyh İshak-ı Rumi'ye ait 10 Muharrem 783 tarihli Arapça vakfiyenin ayet ve hadîs ve duâ cümleleri hâriç olarak tercemesidir" ifadesi yer almaktadır. Vakfiye tercümesinin sonunda 4/4/1946 tarihi ve Mütercim Ali Sami Yücesoy'un ismi ve imzası yer almaktadır. Kısmî ve

² Bu vakfiye, hazırlamakta olduğum "Osmanlı Dönemi Manisa Vakıflarında İstihdam" başlıklı doktora tezi arşiv taramaları esnasında tespit edilmiştir. Son yıllarda Vakıflar Genel Müdürlüğü'nün yürüttüğü VAYS (Vakıf Arşiv Yönetim Sistemi) projesiyle Türkiye'deki arşiv ve kütüphanelerdeki vakıflar ile ilgili belge, defter ve yazma eserler taranarak vakıf tescil işlemlerine tabi tutulmuş ve araştırma hizmetlerine sunulmuştur. Yakın zamanlara kadar mevcut vakfiye sayısı 27 bin olarak telaffuz edilirken, söz konusu proje neticesinde ortaya çıkan yeni belgelerle bu sayı 45 bine yaklaşmıştır. Tasnifler arttıkça bu sayının da artacağını tahmin etmekteyiz.

³ VGMA 582/1 numaralı defterin 10. sayfasında 5 sıra numarası ile kayıtlı vakfiyenin üstünde 4 sıra numarasıyla tecdî-i berât kaydı bulunmaktadır. Tecdî-i berât kaydına vakfiyeden bağımsız olarak vakfiye sıra numarası verilmiş olması tarafımızca o dönem için bir tasnif hatası olarak değerlendirilmektedir.

sadeleştirilmiş tercüme diyebileceğimiz bu metnin girişinde belirtildiği gibi vakfiyede yer alan ayet, hadis ve dua kısımları ile vakfiyenin sonunda yer alan şahitlerin isimlerine yer verilmemiştir.

Tescil Kaydı: Vakfiyenin kaydedildiği sayfanın en üstünde H. 16 Şevval 1267 (M. 14 Ağustos 1851) tarihli tescil kaydı yer almaktadır:

“Vakf-ı çiftlik el-ma‘rûf çiftlik-i Şeyh İshak der-kâin-i karye-i Babasuluk tâbi‘-i kazâ-i Mağnisa kayd-şod. Vakfiyye-i ma‘mülün-bihâ be-Muhâsebe-i Evkâf müceddeden kayd-şod. Fermûde bâ-arz-ı hâl-i es-Seyyid el-Hâc Hasan Fehmi Efendi el-mutasarrıf-ı vakf-ı mezbûr ve bâ-i‘lâm-ı fekâhetlü es-Seyyid Mehmed Saadeddin Efendi Müfettiş-i Evkâf ve bâ-telhîs-i devletlü es-Seyyid Abdurrahman Nafiz Paşa Nâzır-ı Evkâf-ı sâbık ve bâ-fermân-ı âlî el-vâkî‘ fi 16 Şevvâl sene 1267.” (Bkz: Ek-1)

Tescil kaydından anlaşıldığına göre; Manisa kazasına bağlı Babasuluk köyündeki Şeyh İshak Çiftliği olarak bilinmekte olan çiftlik vakfının vakfiyesi, söz konusu vakıf çiftliğin mutasarrıfı Hasan Fehmi'nin arzuhali, Evkâf Müfettişi Mehmed Sadeddin'in ilâmı ve Evkâf Nâzırı Abdurrahman Nafiz Paşa'nın telhîsi üzerine padişah fermanıyla 14 Ağustos 1851 tarihinde Evkâf Muhâsebesiciliği'ne yeniden kaydedilmiştir.

Tecdîd-i Berât Kaydı: H. 855 / M. 1451-52 tarihli berat yenileme kaydı, dönemin padişahı Fatih Sultan Mehmed'in ağzından yazılmış ifadeleri içermekte ve padişahın mühür örneği şeklinde “Mehmed Han” ibaresi ile son bulmaktadır:

“Bismillâhirrahmânirrahîm

İmâmü'l-hakîka ve şeyhü't-tarîka sultânü'l-ârifin *Şâh Muhammed Bahâeddîn bin Muhammed el-Buharî en-Nakşibendî* kuddise sirruhu es-samedî hazretlerinin hulefâlarından *Mevlânâ Tâcü'd-dîn Şeyh Hâce İshak er-Rumî* hazretlerinin vakf itmiş olduğu çiftliği mutasarrıflığı ve tevliyeti necl-i necîbleri Ahmed Hüsameddîn Efendi uhdesine vâlid-i mâcid-i kesîrü'l-mehâmidim firdevs-i âşiyân *Sultân Murad Han* aleyhi'r-rahmeti ve'l-gufrân hazretlerinin sekiz yüz yirmi altı târîhinde taraf-ı evzahi'ş-şereflerinden verilen *berât taraf-ı padişâhânemden tecdîd olunub*

üstâdım yedine i'tâ kılındı mücebince ber-vech-i vakfiyyet mutasarrıf olunmak ve işbu vakfiyye-i âtî'z-zikrde münderic ve mastûr bulunan şurût ilâ yevmi'l-âhire fesh olunmayub düstûrül-amel tutula mâdâmki işbu vakfiyye-i şer'iyeye-i ma'mülün-bihâ mutasarrıfın yedlerinde bulundukca ilâ-yevmi'l-kiyâme evlâd-ı ulü'l-emcâd hilâfet-nihâdimdan ve vüzerâ-yı izâm ve ümerâ-yı fihâm ve mutasarrıfın-ı emvâl ve mübâşırîn-i â'mâl ve nâzırîn-i evkâfdan ve gayriden muhassılan hiç bir ferd-i efrâd-ı âferîdeden kâine mekân ve keyfe mâkân bi-vechin mine'l-vucûh ve nev'in mine'l-envâ' ve sebebin mine'l-esbâb mâni' ve dâfi' ve râfi' olmaya ve tebdîl ve tağyîr kılmayalar her kim tahrîf ve tesvîf iderse fa'llâhu te'âlâ hasmuhu yevme'l-kiyâme fe aleyhi gadabü'r-Rabbi ve la'netu'llâhi ve'l-melâiketi ve'n-nâsi ecma'în indallahi'l-meliki'l-mu'în zümre-i mücrimînden ola deyu işbu bâlâ-yı vakfiyye hatt-ı padişâhânem ile kayd ve imlâ kılındı. Tahrîren fi sene hamse ve hamsin ve semâne miete min hicreti men lehü'n-nübüvve ve'r-risâle. (Mehmed Han) 855” (Bkz: Ek 1).

Tecdîd-i berât kaydında vakfın kurucusunun “Mevlânâ”, “Tâcü'd-dîn”, “Şeyh”, “Hâce” sıfatlarıyla anılan “İshak er-Rumî” olduğu ve bu şahsın aynı zamanda Nakşibendîlik tarikatının kurucusu olan “Şâh Muhammed Bahaeddîn bin Muhammed el-Buharî en-Nakşibendî”nin halifelerinden olduğu belirtilmektedir. Kayıttan, Şeyh İshak tarafından vakfedilen çiftliğin tasarruf hakkının ve vakfın mütevelliliğinin daha önce H. 826 / M. 1422-1423 tarihinde dönemin padişahı ve Fatih Sultan Mehmed'in babası Sultan Murad tarafından Şeyh İshak'ın soyundan gelen (necl-i necîbleri) Ahmed Hüsameddîn Efendi'ye⁴ verilen beratın yine Fatih Sultan Mehmed tarafından aynı kişiye “tecdîd-i

4 Vakfiyenin ilerleyen bölümlerinin analizinde de bahsedileceği üzere, H. 783 (M. 1381) tarihli Şeyh İshak vakfiyesinde vakfın ilk mütevellisinin vakfın kurucusu Şeyh İshak'ın oğlu Ahmed Hüsameddin'in tayin edildiği kayıttır. Ahmed Hüsameddin ismi vakfiye tarihinden yaklaşık 70 yıl sonra gerçekleşen ve söz konusu vakfiyenin üstüne kaydedilmiş olan tecdîd-i berât kaydında da geçmektedir. Şeyh İshak'ın oğlu Ahmed Hüsameddin'in hem Sultan II. Murad'dan hem de Fatih Sultan Mehmed'den berat aldığını bu kayıttan öğrenmekteyiz.

berât” edilerek verildiğini öğrenmekteyiz.⁵ Tecdîd-i berât kaydı, vakfiye şartlarının kıyamete kadar geçerli olduğu, hiç kimse tarafından değiştirilmemesi gerekliliği vurgulanarak sona ermektedir.

Kadı Onayı: Vakfiyede biri başta, biri de vakfiyenin sonunda şahitler kısmının bitiminde olmak üzere iki adet kadı onayı bulunmaktadır. İlk kadı onayı vakfiyenin tesis ediliş ve kaleme alınış tarihi olan 10 Muharrem 783 / 6 Nisan 1381 tarihinde *Manisa kadısı es-Seyyid Mustafa Nureddin el-Hüseynî*'ye aittir. Söz konusu vakfiyenin içerik olarak yürürlükte olan hukuka uygunluğunun kadı tarafından onayladığı bu kısımda Manisa kadısı kendisini “ene efkarü'l-verâ turâb-ı akdem-i âl-i abâ es-Seyyid Mustafa Nureddin el-Hüseynî” olarak tanıtmaktadır. Vakfiyenin bitiminde yer alan ikinci kadı onayı ise H. 856 / M. 1452-1453 tarihli olup dönemin *Manisa kadısı Hasan Çelebi(?) bin Musluhiddin*'e aittir. Kadı Hasan Çelebi de vakfın hukuka uygunluğunu ifade ettikten sonra söz konusu vakfiyenin “Hüdavendigâr Sultan Mehmed Han hazretlerinin hatt-ı hümayûnlarıyla bâlâsını tevşih ve tezyîn buyurulub defter-i vakf-ı cedîde ba‘de'l-kayd Manisa mahkemesi sicillâtına kayd ve imlâ olundu” kaydını düşmüştür. Bu ifadelerden Şeyh Hâce İshak er-Rumî Vakfiyesi'nin birisi dönemin Manisa şer'îye sicilinde ve birisinin de “Defter-i Vakf-ı Cedîd” olmak üzere iki nüshasının daha olduğunu öğrenmekteyiz.⁶

Dibâce: Vakfiye, klasik vakfiye metinlerinde olduğu gibi Allah'a hamd, Peygamber ve ashabına

- 5 Fatih Sultan Mehmed'in söz konusu beratı yenilerken kullanmış olduğu “taraf-ı padişâhânemden tecdîd olunub üstâdım yedine itâ kılındı” ifadesinde kullanılan “üstâdım” tabiri oldukça dikkat çekicidir. Arapça “öğretmen” anlamına gelen “üstâd” kelimesi tasavvuf literatüründe “mürşid-i kâmil” manasında (Cebecioğlu, 2014: 509) kullanıldığı düşünüldüğünde şehzadeliğini Manisa sancağında geçiren Fatih Sultan Mehmed'in Manisa'da bulunduğu sırada söz konusu Şeyh İshak Çiftliği ve Zaviyesi'nin mutasarrıfı, mütevellisi ve kayıta ifade edilmemiş olsa da kuvvetle muhtemel zaviyenin şeyhi konumunda olan Ahmed Hüsameddin ile “hoca-talebe” veyahut “şeyh-mürîr” ilişkisi olabileceği akla gelmektedir. Çalışmamızın sınırlarını göz önünde bulundurarak başlı başına bir araştırma konusu olan bu hususa burada sadece dikkat çekmekle yetiniyoruz.
- 6 Manisa'ya ait Milli Kütüphane ve Devlet Arşivleri Başkanlığı bünyesinde dijital görüntüleri olan 432 adet Şeriye Sicil Defteri bulunmaktadır ve 1 Numaralı sicil H. 929 / M. 1522-1523 tarihlidir. Fatih Sultan Mehmed Han tarafından yeni berat verilmesinin ardından kaydedildiği 1452-1453 tarihli Manisa Şeriye sicili günümüz arşiv kayıtlarında bulunmamaktadır.

salât ve selâm ile vakıf kurma gerekçesinin âyet ve hadislerle anlatıldığı dibâce kısmı ile başlamaktadır.

Vakfın Kimliği: Vakfiyede vakıf kurucusunun kimliği, dinî ve tasavvufî sıfatlar sayıldıktan sonra “Tâcü'd-dîn Ebu'l-Kemâl Şeyh Hâce İshak er-Rumî el-Kuruçayî mevriden, el-ma'rûf bi-Emirler Şeyhi, el-Mağnisî mutavattinen fî nâhiyeten Belen, el-Hüseynî neseben, en-Nakşibendî tarikaten, el-Hanefî mezheben” şeklinde kaydedilmiştir. Bu ifadelerden vakıf kurucusu *Şeyh Hâce İshak er-Rumî'nin Kuruçay* doğumlu olup *Emirler Şeyhi* olarak tanındığı, Manisa'nın Belen Nahiyesi'nde yaşamakta olduğu, soyunun Hz. Hüseyin'e dayanmakta olduğu, Nakşibendî tarikatinden olduğu ve mezhebinin de Hanefî olduğu anlaşılmaktadır.⁷ Şeyh İshak er-Rumî'nin babası Şeyh Ubeydullah ise “el-Bakkalî”, “el-Buharî” lakaplarıyla anılan ve Nakşibendî tarikatının kurucusu Şah Muhammed Behaeddîn en-Nakşibendî hazretlerinin “ashâbı” ve “halifesi”⁸ olarak kaydedilmiştir.

Vakfedilen Akar: Vakfiyede akar olarak sınırları vakfiyede belirtilen Şeyh İshak Çiftliği vakfedilmiştir. Manisa'nın Belen Nahiyesi'nin Babaslu⁹ köyünün yakınlarında olan bu çiftliğin doğu sınırı Kazgan

- 7 Vakıf kurucusu Şeyh Hâce İshak er-Rumî'nin kimliği hakkında tek bilgi kaynağımız çalışmamıza konu olan vakfiyedir. Nakşibendîlik çalışmaları açısından başvuru kaynaklarından olan ve Nakşi silsilesinde yer alan şeyhlerin isimlerinin kayıtlı olduğu Nefehât (Abdurrahman Câmî, *Nefehâtü'l-Üns Min Hadarâti'l-Kuds*, Tercüme ve Şerh: Lâmiî Çelebi; Yayına Hazırlayan: Süleyman Uludağ-Mustafa Kara, Marifet Yayınları, İstanbul 1998), Reşehât (Ali bin Hüseyin es-Saffî, *Kitâb-ı Reşehât Ayne'l-Hayât*, Mütercimi: Mehmed ibn Mehmed Şerif el-Abbâsî, Mürettib: Hüseyin Efendi, Kahire-Mısır H.1256) ve Şakâyık-ı Numâniye (Mehmed Mecdî Efendi, *Terceme-i Şakâyık-ı Numâniye*, İstanbul H. 1269) gibi başvuru eserleri ile Nakşibendîlik üzerine yapılan araştırma ve inceleme eserlerde vakıf kurucusu Şeyh Hâce İshak er-Rumî hakkında bir bilgiye rastlanılmamıştır.
- 8 Birinin yerine geçen, arkasından gelen vekil kişi anlamına gelen halife kelimesi tasavvufta ise şeyhin, müridlerinin yetişkinleri arasında, kendisi gibi mürşid-i kâmil olmaya ve derviş yetiştirmeye manevî yetenek kazananlara, özel metodlarla halifelik denilen bir emanet vermesi anlamına gelmektedir. Bu bakımdan halife, o mürşidin naibi ve kâim-i makamı olup tasavvuf okulunda bir kişinin varacağı son makamdır. Ethem Cebecioğlu, *Tasavvuf Terimleri ve Deyimleri Sözlüğü*, Otto, İstanbul 2014, s. 190; Abdülbaki Gölpinarlı, *Tasavvuftan Dilimize Geçen Deyimler ve Atasözleri*, İnkılâp Kitabevi, 2017, s. 141.
- 9 Vakfiye metninde “Babaslu” şeklinde geçen bu köy Osmanlı dönemi muhtelif arşiv vesikalarında Papaslı olarak geçmektedir. Papaslı köyünün adı daha sonraları Halitpaşa olarak değiştirilmiştir (Uluçay, 1946: s. 98). Halitpaşa günümüzde Manisa ili Saruhanlı ilçesine bağlı bir mahalledir.

köyü sınırından başlayarak Babaslu ve Alibeyli köylerinin sınırlarına kadar uzanmaktadır; kuzey sınırı iki dağ arasındaki değirmen yolundan başlayarak Köşkpınarı altında Gökçesu başındaki değirmene ve oradan Tatarocağı köyüne ulaşır, sonra Cabarişbey köyü geçidi adlı mevzide sona erer; batı sınırı Cabarişbey geçidi adlı mevziden Saruhan Karyesi sınırına ve Kemaleddinoğlu köyü üstündeki mezarlıkta biter; güney sınırı bahsi geçen mezarlığa bitişik Akhisar kasabasına giden ana yol ile başlayıp Abdülcebbarbey Çeşmesi'ne ve sonra güneydoğu istikametinde Babaslu köyü mezarlığına, ve sonra oradan Alibeyli köyüne giden yolu takip ederek Kazgan köyü sınırında sınır sona erer. Vakfiyede sınırları belirtilen ve Saruhanoğlu Beyliği hakimiyetindeki Manisa'nın Belen nahiyesinde yer alan söz konusu çiftlik, o tarihlerde Saruhanoğlu Beyliği'nin kurucusu Saruhan Bey'in torunu olan İshak Bey (es-Sultân ibnû's-Sultân İshak bin İlyas bin Saruhan) tarafından vakıf kurucusu Şeyh İshak'a temlik¹⁰ edilmiştir. Hâce Şeyh İshak er-Rumî, kendisine temlik edilen ve yine gerek vakfiyenin kaleme alındığı Saruhanoğulları dönemi ve gerekse daha sonraki Osmanlılar döneminde Şeyh İshak Çiftliği olarak anılan çiftliği, içerisindeki bağ, bahçe ve tüm müstemlatıyla vakfetmiştir.

Vakfedilen Hayrat: Hâce Şeyh İshak er-Rumî, vakfettiği çiftlik içerisinde yer alan ve kendisinin ikamet etmekte olduğu altı odalı bir evin üç odasını

10 Saruhanoğulları Beyliği tıpkı diğer Anadolu beylikleri gibi Anadolu Selçuklularının teşkilatını devam ettirmiş ve toprak idaresinde de onlarda olduğu gibi topraklarını statü olarak iktidar (timar), vakıf ve mülk olmak üzere kategorize etmiştir. Bkz.: *Saruhanoğulları ve Osmanlı Klasik Döneminde Manisa'da Yaşayan Kültürel İzleri*, (Ed. Mehmet Çelik, Yay. Haz. H. Mustafa Eravcı-Mustafa Korkmaz), Manisa Valiliği Yayını, s. 99. Daha sonraları Osmanlı uygulamasında açıkça görüleceği üzere arazilerin şahıslara temlik edilmesi ve aynı şahıslarca bu arazilerin vakfa dönüştürülmesi Saruhanoğulları Beyliği uygulamalarında da görülmektedir. Bilindiği üzere İslam hukukuna göre herhangi bir arazi parçasının vakfedilebilmesi için vakıf kuran kişinin mülkiyetinde ve tasarrufunda olması gerekir iken toprağın şahısların mülkiyetinde olabilmesi için ya ölü toprak olarak ifade edilen ve kullanılmayan arazilerin şahıslarca işlenebilir hale getirilerek ihyâ edilmesi, ya da hükümdar tarafından devlete ait toprakların mülkiyetinin beratla yani temliknâme ile şahıslara verilmesi gerekmektedir. Köy, kasaba ve şehirlerin etrafında bulunan ve iskân yerlerinin tamamlayıcısı konumunda olan bağ, bahçe ve bostanlar ihyâ yoluyla mülk edinilebilirken; yine devlete ait olup ihyâ edilen topraklara nazaran daha büyük olan tarla, mezraa, çiftlik, köy gibi daha büyük sahalara ise temliknâme ile özel mülke dönüştürülmüşleridir. Bkz. Bahaeddin Yediöldüz, *XVIII. Yüzyılda Türkiye'de Vakıf Müessesesi Bir Sosyal Tarih İncelemesi*, Ankara 2003, s. 128-130.

kendi ailesinin kullanımına bırakırken, diğer üç odayı ise zaviye formunda misafirlerin kullanımına vakfetmiştir. Özellikle Nakşibendî tarikatine mensup dervişler için vakfedildiği belirtilen zaviyeden, yoldan gelip geçen sâdat, meşâyih ve ihtiyaç sahibi yolcular da ayırt edilmeksizin istifade edebileceklerdir; "Misafiriniz kâfir ise de ikram ediniz" meâlindeki hadîs-i şerîf gereğince zaviyeye misafir olan herkese ikramda bulunulması zaviyenin işletimi için şart koşulmuştur. Vakıf kurucusu Hâce Şeyh İshak er-Rumî, zaviyede Pazartesi ve Perşembe geceleri olmak üzere haftada iki defa "hatm-i hâcegân"¹¹ okunarak kendisine dua edilmesini, her sene Muharrem ayında aşure pişirilmesini, her yıl mevlid kandilinde mevlid-i şerif okumaya ve dinlemeye gelenler için yemek pişirilmesini, her kurban bayramında üç koyun kesilmesini ve hasıl olan sevabın kendisi, Allah'ın Resulu ve sâdat-ı kirâmın ruhlarına hediye edilmesini şart koşturmuştur.

Vakfiyede vakıf kurucusu Hâce Şeyh İshak er-Rumî tarafından "Cabariş Karyesi" civarında Gökçesu yanında bir cami, bir köprü, bir çeşme ve su kuyuları yaptırılarak vakfedildiği belirtilmiştir. Söz konusu camide görev yapan imam, müezzin ve hatip için vakıftan "yevmî birer dirhem" tahsisat ayrılırken, yine cami, köprü, çeşme ve su kuyularının bakım onarım masraflarının da vakıf tarafından karşılanması şart koşulmuştur.

Vakfın Yönetim ve İşletim Şartları: Vakıf kurucusu Hâce Şeyh İshak er-Rumî, vakfettiği çiftliğin tasarruf hakkının yaşadığı sürece kendisinde olacağını, ölümünden sonra ise kendi neslinden gelen evladının, daha sonra ise "batın tertibi" üzere önce erkek evladının, daha sonra ise kız evlatlarının evlatlarında olmasını şart koşturmuş; şayet vakıf kurucusunun nesli kesilirse söz konusu çiftliğin tasarruf hakkı Hazret-i Hasan ve Hazret-i Hüseyin silsilesinden gelen *Nakşibendî* tarikatına

11 Nakşî tarikatında toplu olarak icra edilen bir zikir ve dua biçimidir. Genellikle Pazartesi ve Cuma geceleri okunur. Abdest alınıp kibleye karşı diz çökülür tevbe ve istiğfar edilir, tarikat silsilesine dâhil olan bütün şeyhlerin ruhlarına teveccüh edilip onlardan yardım ve imdat istenir. Besmele, salavat, Fatiha, İnşirah ve İhlas sureleri okunur. Sonra eller kaldırılıp dua edilir (Cebecioğlu, 2014: 160-161). Hatm-i Hâcegân hakkında ayrıntılı bilgi için bkz.: Dilaver Selvi, "Nakşilikte İcra Edilen Gizli Zikir ve Hatm-i Hâcegân", *Uluslararası Bahâeddin Nakşibend ve Nakşibendîlik Sempozyumu*, 02 Aralık 2016, halîç Kongre Merkezi, İstanbul: http://www.nakşibendiliksempozyumu.org/files/sempozyum_tebliğ_metinleri.pdf. (Erişim Tarihi: 15.09.2018)

mensup bir kişiye verilmesini vakfiye şartı olarak kaydettirmiştir. Vakfiyeye göre, vakfedilen çiftliğin mutasarrıfı olan kişiler çiftliğin gelirinden kendisi ve ailesinin insani ihtiyaçlarını israf etmemek koşuluyla karşılayabileceklerdir. Hâce Şeyh İshak er-Rumî, kurmuş olduğu vakfın yöneticisi/mütevellisi olarak oğlu *Ahmed Hüsameddin*'i atamış ve vakfiyede koymuş olduğu idarî ve hayri şartların asla değiştirilmemesini şart koşmuştur.

Vakfın Tescili: Klasik vakfiye metinlerinde olduğu gibi bu vakfiye metninde de vakfın tescil edilmesi duruşmalı (murafaalı) bir dava şeklinde olmuş ve vakıf kurucusu Hâce Şeyh İshak er-Rumî mahkemede vakfını kurup müteveli tayinini gerçekleştirdikten sonra vakıftan vazgeçmek (rücu etmek) istemiş, müteveli tayin kılınan Ahmed Hüsameddin ise buna itiraz etmiştir. Her iki tarafın hukukî delillerini dinleyen kadı efendi ide söz konusu vakfın kurulduğunu ve geri dönüşünün olmadığını delilleriyle beyan ederek vakfı tescil etmiştir.

Tarih ve Şahitler: Vakfiye metninde vakfiyenin kaleme alınış tarihi Arapça olarak "hurrirehu fı yevmi'l-âşir min şehri Muharremi'l-harâm senete selâse ve semânîn ve seb'a mi'etin min hicreti'n-nebeviyyeti'l-Mustafaviyye" (H. 10 Muharrem 783) şeklinde kaydedilmiş olup bu tarihin Miladî karşılığı 6 Nisan 1381 tarihine tekabül etmektedir. Şahitler kısmında kullandıkları sıfatlardan dönemin âlim ve fâzil kişileri olduğu anlaşılan önemli şahsiyetler ile birlikte Saruhanoğlu İshak Bey'in alemdârı olup Kemaleddinoğlu namıyla bilinen *Muhammed Semî'*, *Manisa Kadısı Seyyid Hasan Çelebi* ve *İshak Çelebi Camii İmamı Şeyh Muhammed* olmak üzere toplam on yedi kişi bulunmaktadır (Bkz. Ek 2).

1.b. Şeyh Hâce İshak er-Rumî Vakfiyesi'nin BOA Nüshası: BOA, EV.VKF.01 fon koduyla kayıtlı belge tek sayfada 37 satırlık ana metin ve ana metnin altında kaydedilen şahitlein isimlerinden oluşmaktadır. Belgenin ilk iki satırında belgeyi tanımlayıcı şu ifadeler yer verilmiştir:

"Şeyh Muhammed Bahâeddin el-Buharî en-Nakşibendî hazretlerinin hulefâlarından Şeyh Hâce İshak Rumî hazretlerinin vakf itmiş olduğu çiftlik mutasarrıflığı ve tevliyeti evlâdı Ahmed Hüsameddin Efendi uhdesine fı 10 Muharrem sene 783 sene-i hicriyyesinde tevcihiyle şerâit-i âtiye ile mübeyyin vakfiyenin sûretidir" (BOA, EV.VKF.01; Bkz: Ek 4).

Belgenin girizgâhında yer alan bu ifadelerden de anlaşılacağı üzere, söz konusu belge Şeyh Hâce İshak Rumî tarafından vakfedilen çiftliğin 10 Muharrem 783/ 6 Nisan 1381 tarihli vakfiyesinin şartlarını içeren vakfiye suretidir. Belge klasik vakfiye metinlerinde olan rükünlerden bağımsız olarak "Şöyle ki Mağnisa muzâfâtından Babaslu Karyesi altında ve İshak Çelebi Sultân nâmıyla be-nâm olan çiftliğin hudûd-ı erba'ası" ifadesiyle başlayarak vakfedilen çiftliğin sınırlarının ayrıntılı bir şekilde tarif edilmesiyle başlamaktadır. Belgede daha sonra söz konusu çiftliğin *İshak Çelebi bin İlyas bin Saruhan* tarafından Şeyh İshak'a temlik edildiği belirtilmiştir. Burada Şeyh İshak'ın Kuruçay'da doğduğu ve daha sonra Manisa'nın Belen Nâhiyesi'ne yerleştiği, *Emirler Şeyhi* lakabıyla tanındığı, *Hanefî tarikatından Nakşibendî*'ye mensup olduğu belirtildikten sonra isim künyesi *Tâceddin Ebu'l-Kemâl Şeyh Hâce İshak Rumî* olarak kaydedilmiştir.

Belgenin devamında vakıf kurucusu Şeyh Hâce İshak Rumî'nin oğlu Ahmed Hüsameddin Efendi'yi vakfının mütevellisi tayin ettiği ifade edildikten sonravakfın işletim şartları sayılmıştır. Vakıf kurucusu kendisinin ikamet ettiği altı odalı evinin üç odasını gelen misafirlerin konaklaması için tahsis etmiştir. Vakfedilen çiftliğin gelirinden insanî ihtiyaçlarını karşılayacak kadarının çiftliği tasarruf edecek olan kişiye bırakılması, çiftlik gelirinin kalanının ise zaviyeye gelen misafirlerin yedirilip içirilmesi ve özellikle de Nakşibendî dervişlerine harcanması şart koşulmuştur. Cuma ve Pazartesi geceleri olmak üzere haftada iki defa "hatme-i hâcegân" yapılması, Muharrem aylarında aşure pişirilmesi, Rebiülevvel ayında mevlid-i şerîf okutulması ve yemek yedirilmesi, kurban bayramlarında üç adet koyun kurban edilmesi, Cabarişbey köyünde inşa ettirilen cami, köprü ve çeşmenin tamir giderleri ile camide görev yapan imam, müezzin ve hatiplerin ücretlerinin ödenmesi vakfiye şartları arasında sayılmıştır. Vakfiyenin geri kalan kısmında vakıf kurucusu Hâce Şeyh İshak Rumî'nin vakıf kurmaktan vazgeçmesi, müteveli Ahmed Hüsameddin'in itirazları ve nihayetinde kadı efendinin deliller beyan ederek vakfı tescil etmesi anlatılmıştır. Söz konusu vakfiye tarih ve şahitlerin kaydedilmesi ile son bulmuştur. Vakfiyenin tarih kaydına "târîh-i tahrîr fı 10 Muharrem sene 783" kaydı düşülerek vakfiyenin 6 Nisan 1381 tarihinde kayıt altına alındığı belirtilmiştir. Vakfiyenin şahitler

kısımında yaşadıkları dönemde ilmi açıdan ve siyasi açıdan önemli kişilerden oluşan on üç kişinin adı kaydedilmiştir (Bkz: Ek-4).¹²

2- Şeyh Hâce İshak er-Rumî Vakfiyesi'nin Nakşibendîlik Tarihi Araştırmaları Bakımdan Önemi

Anadolu'da İslam tasavvufu ve bunun muhtelif şubelerinin gelişiminin yanısıra Nakşibendîlik'in menşei, usul ve erkânı, karizmatik şahsiyetleri, kurumsal yapısı ve daha pek çok alt çalışma sahalarında yurt içi ve yurtdışında önemli bir literatür oluşmuş durumdadır. Çalışmamızın bu bölümünde, makale sınırları da göz önünde bulundurularak, mevcut literatürde Nakşibendîlik tarihi açısından genel kabul halini almış belli başlı konular Şeyh İshak er-Rumî vakfiyesinin bize sunmuş olduğu veriler ışığında yeniden değerlendirmeye tabi tutulacaktır. Söz konusu vakfiye Nakşibendîlik'in isimlendirilmesi, Anadolu'da ortaya çıkışı ve yaygınlaşması ile kurumsallaşması gibi üç temel konuda yeni bilgiler sunmaktadır.

2.a. Nakşibendîliğin İsimlendirilmesi

12-15. yüzyıllar arasında Maverâünnehir'de faaliyet gösteren ve Orta Asya sülûlîğinin gelişmesinde önemli rol oynayan Hâcegân¹³ (Algar, 1996: 431) tasavvuf ekolünün devamı sayılan Nakşibendîlik'in tarihi seyrini genel anlamda dört aşamada değerlendirmek mümkündür. Her biri ayrı bir kırılmayı ifade eden ve tarikata yeni esaslar kazandıran karizmatik şahsiyetlerin isimleriyle anılmaya başlayan bu dönemlerden ilki, Hâcegân'ın kurucusu kabul edilen Abdülhâlik Gücdüvânî'den¹⁴ (ö. 1179) Bahâeddin Nakşibend'e (ö. 1389) kadarki dönem *Hâcegân*; ikincisi Bahâeddin Nakşibend'den İmam-ı Rabbânî

Ahmed Sirhindî'ye (ö. 1624) kadar olan dönem *Nakşibendîlik*; üçüncüsü Ahmed Sirhindî'den Halid el-Bağdâdî'ye (ö. 1827) kadar *Müceddidîlik*;¹⁵ dördüncüsü Halid el-Bağdâdî'den günümüze kadar devam eden *Hâlidîlik*¹⁶ dönemidir (Şimşek, 2016: 31-43).

Nakşibendîlik, Bahâeddin Nakşibend'in¹⁷ ismine izafetle adlandırılmıştır. Bahâeddin Nakşibend'in asıl adı kaynaklara farklı şekilde yansımıştır. Çalışmamıza kaynaklık eden ve Bahâeddin Nakşibend'in henüz hayatta olduğu bir dönemde kaleme alınmış olması hasebiyle, en eski arşiv kaynağı olma özelliğine sahip 1381 tarihli *Şeyh İshak er-Rumî Vakfiyesi*'nde Bahâeddin Nakşibend'in isminin "Şah Muhammed Bahâü'llâh-ve'd-dîn en-Nakşibendî" olarak kaydedildiği görülmektedir (VGMA, 582-1: 10/5). Nakşibendîlik araştırmalarının temel kaynaklarından olan Molla Câmî'nin *Nefehâtü'l-Üns Min Hadarâti'l-Kuds*¹⁸ adlı eserinde ise Bahâeddin Nakşibend bahsinde "Hâce Bahâeddin Nakşibend kaddesâllahu te'âlâ sırrahu" başlığından sonra "Adları Muhammed bin

15 Müceddidilik ve İmam-ı Rabbânî Ahmed Sirhindî için bkz. Halil İbrahim Şimşek, *18. Yüzyıl Osmanlı Toplumunda Nakşibendî-Müceddidîlik*, Litera Yayıncılık, İstanbul 2016.

16 Hâlidîlik ve Halid el-Bağdâdî için bkz. Abdurrahman Memiş, *Hâlidî Bağdâdî ve Anadolu'da Hâlidîlik*, Kitabevi, İstanbul 2000.

17 Hayatı hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. *Terceme-i Nefehâtü'l-Üns*, el-Câmî, Ebü'l-Berekat Nureddin Abdurrahman b. Ahmed b. Muhammed; Müt.: Mahmud Lamii Çelebi, İstanbul: H. Evâil-i Rebiülhura 1270 / M. 1854, s. 418 vd; Abdurrahman Câmî, *Nefehâtü'l-Üns Min Hadarâti'l-Kuds*, (Tercüme ve Şerh: Lâmiî Çelebi; Yayına Hazırlayan: Süleyman Uludağ-Mustafa Kara), Marifet Yayınları, İstanbul 1998, s. 530-541; Ali bin Hüseyin es-Safî, *Kitâb-ı Reşehât Ayne'l-Hayât*. Mütercimi: Mehmed ibn Mehmed Şerif el-Abbasi, Mürettib: Hüseyin Efendi, Kahire-Mısır H.1256, s. 62 vd; Mehmed Mecdî Efendi, *Terceme-i Şakâyık-ı Nu'mâniye*, İstanbul 1269, s. 265-275; Hamit Algar, "Bahâeddin Nakşibend", TDVİA, C. 4, 1991, s. 458-460; Necdet Tosun, *Bahâeddin Nakşibend, Hayatı, Görüşleri, Tarikati (XII-XVII. Asırlar)*, İnsan Yayınları, 6. Baskı İstanbul 2015, s. 97-118.

18 Molla Câmî'nin (ö. 1492) tasavvufa dair eseridir. Câmî, Sülemî tarafından Farsça yazılmış olan Tabakâtü's-Süfiye isimli eseri tekrar ele alarak genişletmiş, bir çok süffinin hâl tercümesi eklemiş ve baş tarafına giriş kısmı koyarak Nefahâtü'l-Üns Min Hadarâti'l-Kuds adını vererek adeta yeniden telif etmiştir. Eser, onun gibi Nakşibendiye silsilesine dahil bir süffî olan Bursalı Lamii (d. 1479) tarafından Belgrad'ın fethi müneabebiyle Anadolu Türkçesine tercüme edilmiştir. Tercüme 1521 yılında Bursa'da tamamlanmıştır. Bkz. Abdurrahman Câmî, *Nefehâtü'l-Üns Min Hadarâti'l-Kuds*, (Tercüme ve Şerh: Lâmiî Çelebi; Yayına Hazırlayan: Süleyman Uludağ-Mustafa Kara), Marifet Yayınları, İstanbul 1998, s. 15; Eserin orijinali için bkz. *Terceme-i Nefehâtü'l-Üns*, el-Câmî, Ebü'l-Berekat Nureddin Abdurrahman b. Ahmed b. Muhammed; Müt.: Mahmud Lamii Çelebi, İstanbul: H. Evâil-i Rebiülhura 1270 / M. 1854.

12 Vakfiyenin VGMA'da bulunan Arapça nüshasının şahitler kısmında 17 kişinin ismi kaydedilirken, BOA nüshasında 13 kişinin ismi kaydedildikten sonra "ve gayrihum" ifadesiyle her ne kadar isimleri yazılmasa da başka şahitlerin de olduğu vurgulanmıştır.

13 Hâcegân, Farsça bir kelimedir ve "hocalar" manasına gelir. Hoca Abdülhâlik Gücdüvânî'nin fikirlerine dayanan bu tasavvuf ekolünün liderlerinin tamamı ilmiye sınıfına mensup olmaları nedeniyle hâcegân (hocagân) tarkatı diye anılmıştır (Cebecioğlu, 2014: 184). Hâcegân için bkz. Hasan Lütfi Şuşud, *İslâm Tasavvufunda Hâcegân Hânedânı*. Boğaziçi Yayınları, İstanbul 1992; Hamit Algar, "Hâcegân", TDVİA, C. 14, 1996, s. 431.

14 Hâce Abdülhalik Gücdüvânî için bkz. Hamit Algar, "Gücdüvânî", TDVİA, C. 14, İstanbul 1996, s. 169-171.

Muhammed el-Buharî'dir" şeklinde ifade edilmiştir (Câmî, H.1270 : 418). Yine Nakşibendîlik'in temel kaynaklarından bir diğeri olan Ali bin Hüseyin es-Saffî'nin *Reşehât Ayne'l-Hayât*¹⁹ adlı eserinde ise Bahaedin Nakşibend'in ismi "Hâce Bahâü'l-hak ve'l mille ve'd-dîn el-müştehir Nakşibend" olarak kaydedilmiştir (es-Saffî, H.1256: 62).

Farsça "nakş" ve "bend" kelimelerinin biraraya getirilmesiyle oluşturulan ve "nakış yapan" anlamına gelen (Sami, 2002: 1468) "nakşibend" unvanının taşıdığı mana ve bu unvanın Bahâeddin Nakşibend'e ne zaman ve nasıl verildiği konusunda ilk Nakşibendî kaynaklarında bilgi yoktur (Algar, 1991: 459). Nakşibend kelimesinin Bahâeddin Nakşibend ve Nakşibendîlik'in isimlendirilmesinde kullanılması hakkında daha sonradan iki farklı görüş ortaya atılmıştır. Bunlardan ilkinde göre Bahâeddin Nakşibend gençliğinde babasının mesleği olan nakışçılık yaptığı için "nakşibend" lakabını almış ve bu lakaba izafetle tarikat *Nakşibendiye* adıyla anılmaya başlamıştır (Yazıcı, 1964: 52; Tosun, 2015: 98). Diğer bir görüşte ise "nakşibend" kelimesinin filolojik anlamına tasavvufî bir yorum ilave edilerek hafî (sessiz/gizli) zikrin kalpte bıraktığı "nakş"a bir işaret olduğu kabul edilmiş (Algar, 1991: 459), "kalbi işlediği, kalbin üzerine süsler yaptığı için" tarikata bu isim verilmiştir (Kara, 2018: 234).

Yaşadığı dönemde "hocaların yolu" anlamına gelen Hâcegân isimli tasavvuf ekolünün mensubu olan Bahâeddin Nakşibend, bu ekol içerisinde önemli usul değişikliklerine gitmiştir. Baheddin Nakşibend, Hâcegân silsilesinde yer alan kendisinden önceki dört şeyhin aksine, sesli (cehrî) zikir yerine Hâcegân yolunun kurucusu Hâce Abdülhalik Gücdüvanî gibi sessiz/gizli (hafî) zikri benimsemek, halvet yerine sohbeti esas almak, sema ve mûsikiden uzak durmak (Tosun, 2016: 61) gibi prensipleri düstur haline getirmiştir. Yaşadığı dönemde Hâcegân içerisinde farklı bir manevî yol olarak ortaya çıkma ve günümüz Nakşibendîlik'inin

kurumsal temelini atması (Weismann, 20015: 79; Le Gall, 2016: 42) olarak yorumlanabilecek faaliyetlerine rağmen, Bahâeddin Nakşibend'in Hâcegân silsilesinde hakim konumda oluşunun ve Nakşibendîlik'in kurucusu kabul edilmesinin çok açık olmadığı ifade edilmiştir (Algar, 2006: 335; Le Gall, 2016: 42). Bahâeddin Nakşibend'in Hâcehân geleneği içerisinde dirilişin temsilcisi seçilmesinde, kendisi gibi tarikat içerisinde etkin simalar olan, öğrencileri ve aynı zamanda halifeleri Alâeddin Attar,²⁰ Muhammed Pârsâ²¹ ve Yakup Çerhi'nin²² etkili olduğu ifade edilmektedir (Weismann , 2015: 65-66; Le Gall, 2016: 45; Şimşek, 2016: 39). Bahâeddin Nakşibend'den itibaren belirgin şekilde ayrılan yeni usul ve bu usulün "Nakşibendiye/Nakşibendîlik" adıyla yeni bir ekole dönüşümünün tam olarak ne zaman ve nasıl ortaya çıktığı meselesi tarikatın tarihi üzerine çalışan araştırmacılar tarafından net olarak ortaya konulamamıştır.

Hâcegân'dan Nakşibendiye ismine geçiş süreci, Nakşibendîlik araştırmaları bakımından temel kaynak olan Molla Câmî'nin *Nefahât* ve es-Saffî'nin *Reşehât* adlı eserlerinde de gizemini korumuştur. Nefehât'da her iki tabirin de kullanılmış olduğu görülmektedir. Eserde, günümüz araştırmacıları tarafından Nakşibendîlik'in Anadolu'ya gelişi ve yayılmasının başlangıcı kabul edilen Abdullah-ı İlahî'den bahsedilirken "Tarîk-i hâcegân âvâzesi vilâyet-i Rum'a münteşir olmuş" (Câmî, H.1270 :461; Câmî, 1998: 575) ifadesine yer verilmiştir. Bununla birlikte eserin ilerleyen bölümlerinde, gerek eserin müellifi Molla Câmî'nin ve gerekse mütercimi Lamiî'nin kendi ilave ettiği kısımlarda "Nakşibendî" kelimesini zikrettikleri görülmektedir (Câmî, 1998: 243, 568, 698, vd). *Reşehât*'ın müellifi Ali bin Hüseyin es-Saffî ise Nakşibendîlik silsilesinin önemli halkalarından birisi olan hocası Ubeydullah Ahrâr'ın (1404-1490)²³ sohbet meclislerini anlatmak için "Hâce hazretlerinin mecâlis-i aliyelerinde dâimâ *silsile-i Nakşibendiye*

19 Eser Hâce Ubeydullah Ahrâr'ın talebelerinden Saffî ismiyle meşhur Ali bin Hüseyin el-Vâizü'l-Kâşifî tarafından Farsça olarak H. 909/M.1503'te yazılmıştır. Söz konusu eser, Nakşibendî şeyhlerinin menkıbeleri ile birlikte geniş çerçevede Hâce Ubeydullah Ahrâr'ın menkıbelerine yer verilmektedir. Osmanlı Sultanı III. Murad'ın saltanat yıllarında Mehmed ibn Mehmed Şerif el-Abbâsî tarafından H. 993/M. 1585'te Türkçeye çevrilmiştir. Bkz. Ali bin Hüseyin es-Saffî, *Kitâb-ı Reşehât Ayne'l-Hayât*, Mütercimi: Mehmed ibn Mehmed Şerif el-Abbâsî, Mürettib: Hüseyin Efendi, Kahire-Mısır H.1256.

20 Asıl adı Muhammed b. Muhammed Buharî'dir. Ayrıntılı bilgi için bkz. Câmî (1998: 541-543; Hamid Algar, "Alâeddin Attâr", TDVİA, 2, İstanbul 1989, s. 319-320; Tosun (2015: 127-145).

21 Asıl adı Muhammed b. Muhammed el-Hafzî el-Buharî'dir. Ayrıntılı bilgi için bkz. Câmî (1998: 543-547), Algar (2005: 563-565), Tosun (2015: 120-125).

22 Ayrıntılı bilgi için bkz. Câmî (1998: 549-550), Tosun (2015: 147-154).

23 Ubeydullah Ahrâr hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Câmî, (H.1274 : 444-455; 1998: 556-568); Safî, (2009: 270-423); Tosun, (2015: 155-170).

ulularının hasâis ve şemâil ve menâkıb ve fezâilî zikr olunub bu hakîr anın istima'ıyla şeref-hâsıl kılurdu" (es-Saffî, H.1256: 9) ifadelerini kullanmıştır. Bu durum bize *Nefehât* yazarı Molla Câmî ile mütercimi Lâmiî'nin ve *Reşehât* yazarı Ali bin Hüseyin es-Saffî'nin dönemlerinde, yani 15. yüzyılın sonlarında ve 16. yüzyılın ilk çeyreğinde, daha önceleri Hâcegân olarak bilinen tarikatın artık Nakşibendî olarak adlandırılmakta olduğunu ve her iki ismin birlikte kullanıldığını göstermektedir. Nitekim Hâcegân isminden Nakşibendî ismine geçiş sürecindeki bu bulanıklığın ifadesi olarak "Nakşibendiyye-i Hâcegâniyye" (Yücer, 2001: 170) veya "Hâcegân-Nakşibendiyye" (Le Gall, 2016: 42-45) gibi kavramlar günümüz araştırmacıları tarafından da kullanılmaktadır.

Bu çalışmaya konu edinilen Şeyh İshak er-Rumî Vakfiyesi, Hâcegân'dan Nakşibendîlik'e geçiş süreci hakkında mühim bir bilgi sunmaktadır. Vakfiyede dört yerde "Nakşibendî" tabiri kullanılmıştır. İlk kullanım vakıf kurucusunun kimliği kısmındadır; vakfiyenin VGMA nüshası olan Arapça suretinde "en-Nakşibendî tarikaten" ifadesi kullanılırken, Osmanlı Türkçesi ile kaleme alınmış olan BOA nüshasında "Nakşibendî'ye mensûb" ifadesi kullanılmıştır. Nakşibendî kelimesi ikinci olarak vakfın hayır şartları sayılırken VGMA Arapça nüshada "fukarâi tarîki Nakşibendiyye" şeklinde, BOA nüshasında ise "tarîk-i Nakşibendî fukaraları" şeklinde ifade edilmiştir. Üçüncü olarak vakfın yönetim şartları bahsinde vakıf kurucusunun neslinin kesilmesi durumunda vakfedilen çiftliğin tasarruf hakkının Nakşibendî tarikatına mensup kişilere verilmesi ile ilgili VGMA Arapça nüshada "ilâ tarîkatınâ el-Nakşibendiyye", BOA nüshasında ise "tarîkat-ı Nakşibendiyye'den" ifadesi kullanılmıştır. Vakfiyede Nakşibendî ifadesinin geçtiği dördüncü ve son yer ise vakfiyenin şahitler kısmıdır; vakfiyenin VGMA ve BOA nüshalarının şahitleri arasında Nakşibendî şeyhi olduğu açıkça belirtilen "eş-Şeyh İsmail bin Muhammed el-Buharî en-Nakşibendî" ismi zikredilmiştir.

1381 tarihli Şeyh İshak er-Rumî Vakfiyesi'nde geçen Nakşibendîlik ile ilgili ifadeler, Hâcegân ekolünün bir üyesi olan Bahâeddin Nakşibendî'nin henüz hayatta iken kendi adını taşıyan bir tasavvuf ekolü oluşturduğunu, bu ekolün "Nakşibendî" olarak isimlendirildiği ve tarikat ismi olarak Nakşibendîlik'in Anadolu'da kullanılmakta olduğunu ortaya koymaktadır.

2.b. Nakşibendîlik'in Anadolu'da Ortaya Çıkışı

Sünnî kültür çevrelerinde ortaya çıkmış olan Nakşibendiye tarikatı, Bahâeddin Nakşibend ve halifelerinin özellikle Türklerin yoğun yaşadığı Maverâünnehir ve ardından İran'ın bazı bölgelerindeki yoğun faaliyetleri Sünnîlik'in bu coğrafyada yerleşmesine büyük katkı sağlamıştır (Ocak, 2012: 113). Nakşibendîlik'in ortaya çıkıp yayıldığı Maverâünnehir ve Horasan'dan batıya doğru yayılmasının başlangıcı olarak Bahâeddin Nakşibend ve talebelerinin hac farızasını yerine getirmek üzere Hicaz'a yapmış olduğu seyahatler kabul edilir. Nitekim 1370 ve 1388 yıllarında iki kez hacca giden Bahâeddin Nakşibend bu seyahatleri sırasında pek çok ulema zat ile görüşerek sohbet etme imkanı bulmuştur (es-Saffî, 1526: 64; Tosun, 2015: 107-108; Algar, 1991: 459). Bu durumu batı yönünde ilk temaslar ve bunun neticesinde Nakşibendîlik üzerine bir farkındalığın başlaması olarak yorumlamak mümkündür. Nakşibendî silsilesinde Bahâeddin Nakşibend'den sonra en önemli şahsiyet olan Ubeydullah Ahrâr'ın (1404-1490) faaliyetleriyle Nakşibendîlik, Orta Asya'nın en yaygın tarikatı haline gelmiş, bölgenin doğu, batı ve güneyinde teşekkül eden kollarıyla nüfuzunu arttırmış, doktriner yapısı da kuvvetlenmiştir (Algar, 2006: 336-337). Ubeydullah Ahrâr'a nisbetle Nakşibendîlik'in bir kolu olarak anılan Ahrârîye,²⁴ Ubeydullah Ahrâr'ın halifesi Kütahya Simavlı Molla Abdullah-ı İlâhî²⁵ vasıtasıyla Anadolu'ya getirilmiş ve Anadolu, Orta Asya'dan sonra Nakşibendiyye'nin ikinci büyük merkezi olmuştur (Algar, 2006: 336-337).

Nakşibendîlik özelinde veyahut tasavvuf ve tarikatlar genelinde yapılan çalışmalarda Nakşibendîlik'in Anadolu'da tezahürü konusu Osmanlı döneminde Ahrârîye kolunun Anadolu'ya gelişi ile irtibatlandırıldığı görülmektedir.

²⁴ Nakşibendiyye'nin Ahrârîye kolu, 18. yüzyılın başlarına kadar yani Nakşibendîlik'in diğer bir kolu olan Müceddidiyye'nin yükselişine kadar İstanbul ve Anadolu'nun her tarafında yayılma imkânı bulmuş, Osmanlı sultanları Anadolu'daki bu ilk Nakşibendîler'in faaliyetlerini müsamaha ile karşılamıştır (Algar, 2006: 338) Nakşibendîlik'in 17. Yüzyıldaki durumu için bkz. Halil İbrahim Şimşek, *18. Yüzyıl Osmanlı Toplumunda Nakşibendî-Müceddidiyye*, Litera Yayıncılık, İstanbul 2016; Hakan Kaya, *XVII. Yüzyılda Osmanlı Toplumunda Nakşibendîlik (İstanbul, Diyarbakır, Bursa)*, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara 2011.

²⁵ Hayatı hakkında bkz. Câmî (H.1274 : 460-465; 1998: 574-579); Mehmed Mecdî Efendi (1269: 262-265); Kara- Algar (1988: 110-112).

Yeseviye, Haydariye, Vefaiye ve Kalenderiye gibi tasavvuf ekollerine mensup kitlelerin büyük bir çoğunluğunun Moğol tehdidiyle 13-15. yüzyıllarda Anadolu'nun ücra köşelerine yayılmasına (Ay, 2014: 19) nispetle Nakşibendîlik'in Anadolu'ya girişinin daha geç bir dönem olarak Osmanlı ile irtibatlandırılmasında tarikatın kurucusu Bahâeddin Nakşibend'in (1318-1389) Osmanlı Sultanı I. Murad'ın saltanatı (1326-1389) ile aynı dönemde yaşamış olması en büyük etken olmalıdır.

Diğer yandan Bahâeddin Nakşibend'in yaşadığı dönemde Nakşibendîlik'in Osmanlı topraklarında yaygınlaşmamasının sebebi olarak Nakşibendî şeyhlerinin Timur ile yakın ilişkileri ve Timur ile Yıldırım Bayezid arasındaki rekabet etken olarak gösterilmiştir (Memiş, 2000: 15; Şahin, 2017: 177). Nitekim Nakşibendîlik'in Anadolu toprakları ile ilk temasının Timur'un ordusunda yer alan Nakşîderviş ve şeyhlerinin Ankara Savaşı sırasında Anadolu'ya gelmesi ve bu esnada Osmanlılar tarafından tanınma imkanı bulduğu öne sürülmüştür (Gündüz, 1983: 40; Le Gall, 2016: 46). İnançlarına bağlı bir Müslüman olan Timur, siyasi hayatının başlarından itibaren Moğol asilzadeleri ve Çağatay prensleri ile olan mücadelesinde Maverâünnehir bölgesinin âlim ve sūflilerinin desteğini kazanmak için çaba göstermiş, özellikle bölgedeki büyük şehirlerdeki halk ve göçebe topluluklar üzerinde manevi etkinlikleri olan Yesevî-Nakşibendî dervişleri de Timur'un bu mücadelesine destek olmuşlardır (Babinger-Fuad Köprülü, 1996: 73-74). Bahâeddin Nakşibend'in hocası Emir Kūlal'e manevî olarak bağlı olduğu rivayet edilen Timur ile (Tosun, 2015: 397)²⁶ Timur'dan sonraki yönetici ve prenslerin Nakşibend'in ailesiyle akrabalık kurmaları, Nakşibend'in talebesi Ubeydullah Ahrâr'ın bu yönetici sınıf üzerinde oldukça saygın oluşu gibi etkenler, Timurlular nezdinde tarikatın itibarını yükseltmiştir (Gündüz, 1983: 41-42). Nakşibendîlik'in Timurlular üzerindeki bu imtiyazlı durumu ve Timurlular ile Osmanlılar arasındaki siyasi çekişmelerin doğal bir sonucu olarak, Nakşibendî şeyhlerinin Osmanlılar ile temastan sakınmış olma ihtimali ve yine aynı sebeple Osmanlı idaresinin de bu tarikata ilgi göstermeme olasılığı dile getirilmiştir (Şahin, 2017: 177). Nakşibendîlik'in Anadolu'ya girişinin Timur'un

²⁶ Bahaeddin Nakşibend ile Timur'un çağdaş olmasına rağmen kaynaklarda Timur ile Buharalı şeyhler arasındaki münasebete dair hiçbir bilgi olmadığını belirtmektedir. Bkz. İsmail Aka, "Timurlular", *TDVİA*, C. 41, İstanbul 2012, s. 179.

Anadolu'ya gelmesiyle irtibatlandırılmasını destekleyecek bir veri de çalışmamızın bir sonraki bölümünde ele alınacak olan Nakşibendîlik'in Anadolu'da ilk tekkesini H. 807/M. 1405-1406 yılında Amasya'da kurulduğu ve bu tekkenin ilk şeyhinin Bahâeddin Nakşibend'in halifelerinden Rükneddin Mahmud Buharî olduğu (Hüseyn Hüsameddin, 2004: 134; Tosun, 2015: 270; Le Gall, 2016: 47; Kılıç, 2016: 30) yönündeki bilgisidir.

15. yüzyılın ortalarından itibaren Osmanlı coğrafyasında Nakşibendî oldukları söylenen bazı şahıslara rastlanmaktadır. Evliya Çelebi tarafından İstanbul'un fethine üç yüz müridi ile birlikte katılarak şehit düştüğü rivayet edilen *Aya Dede* (Evliya Çelebi, 2006: 60) ve İstanbul'un fethinden sonra Fatih Sultan Mehmet tarafından Aksaray semtinde adına tekke inşa ettirilen *İshak Buhari Hindî* İstanbul'da görülen ilk Nakşibendî şeyhleridir (Tosun, 2015: 270; Le Gall, 2016: 47). Yine bu dönemde *Şemsi Dede* ve *Aynî Dede* isimli iki Nakşibendî mensubunun Osmanlı ordusu ile birlikte Saraybosna'nın fethine katıldıkları ve burada şehit oldukları bilinmektedir (Le Gall, 2016: 47). Nakşibendîlik, Fatih Sultan Mehmed döneminin başlarından itibaren Osmanlı ülkesinde Halvetiye'den sonra ikinci büyük tarikat halini almıştır (Kufralı, 1948: 129-151; Weismann, 2015: 111-112).

Nakşibendîlik'in Osmanlı'da yaygınlaşması Ahrârîye kolunun Anadolu'ya gelişi ile hızlanmıştır. Özellikle tebliğ ve irşad vazifesini İran ve Anadolu'ya yöneltmiş olan Ubeydullah Ahrar, yabancı müritlerinin kendi memleketlerine döndüklerinde tarikatlarıyla ilgili neşr faaliyetleri yürütmelerini kendisine temel stratejisi edinmiştir (Wiesmann, 2015: 109). Kütahya Simav'lı olduğu bilinen ve İstanbul'da Zeyrek Medresesi'nde eğitimi tamamlayan Abdullah-ı İlâhî, hocası Ali et-Tûsî ile birlikte Horasan'a gitmiş, daha sonra Semerkand'da dönemin en önemli Nakşibendî şeyhi olan Ubeydullah Ahrâr'a intisap etmiş, tasavvuf eğitimini tamamladıktan sonra irşad vazifesi için hocasının "emr-i şerîfiyle diyâr-ı Rûm'a zâhib olmuş" yani Anadolu'ya dönmüştür (Mehmed Mecdî, 1269: 262; Algar-Kara, 1998: 110-112). Anadolu'ya dönüşünde kendisine eşlik eden Emir Ahmed Buharî²⁷ (ö. 1516) ile birlikte Simav'a yerleşen Abdullah-ı İlâhî'nin şöhreti kısa zamanda

²⁷ Hayatı hakkında bkz. Câmî, (H.1274 : 465-470; 1998, 579-585) ; Kara (1995: 125-126).

yayılmıştır. Özellikle İstanbul uleması tarafından davet edilen fakat memleketinde kalmaya devam eden Abdullah-ı İlahî'nin Fatih Sultan Mehmed'in vefatından sonra Kütahya dolaylarında Şeytankulu isyanının çıkması üzerine İstanbul'a giderek Zeyrek Camii'ne yerleştiği rivayet edilmektedir (Mehmed Mecdî, 1269: 263). Nakşîliğin İstanbul başta olmak üzere Anadolu'da yayılmasında her ikisi de Ubeydullah Ahrar'ın öğrencileri olan Abdullah-ı İlahî ve halifesi Ahmed Buharî'nin katkıları mühimdir (Kufralı, 1948: 132-136; Tosun, 2015: 270; Wiesmann, 2015: 111-112). Hatta Nakşibendîlik üzerine çalışan bazı araştırmacılar tarafından tarikatın yaygınlaşmasında Ubeydullah Ahrar ve talebelerinin faaliyetlerinin önemini vurgulamak için Nakşibendîlik'in bu dönemine *Ahrâriye* adı verilmektedir (Gündüz, 1983: 60; Memiş, 2000: 207; Şimşek, 2016: 40).

Nakşibendîlik üzerine yapılan akademik çalışmalarının genelinde Nakşibendîlik'in Anadolu'ya gelişi ile Ahrâriye kolunun Anadolu'ya gelişi özdeşleştirilmiş olduğu görülmekle birlikte, tarikatın Anadolu'ya girişinin Ubeydullah Ahrâr ve talebesi Abdullah-ı İlahî (ö. 1491) ile irtibatlı olduğu noktasında bir ittifak söz konusudur. Bu çalışmalarda Nakşibendîlik'in Anadolu'da Abdullah-ı İlahî ile tanındığı ve yaygınlaştığı (Yazıcı, 1964: 54; Ocak, 1996: 43; 2012: 113; Öngören, 2007: 544; 2012: 117; Algar, 2013: 72; Tosun, 2015: 271-273; Wiesmann, 2015: 111; Le Gall, 2016: 47; Şahin, 2017: 184), Nakşibendîlik'in Anadolu'ya ilk defa Simavlı Molla İlahî tarafından getirildiği (Kara, 2018: 233; Ay, 2014: 24) ve hatta Abdullah-ı İlahî'nin Anadolu'daki ilk Nakşi şeyhi olduğu (Yılmaz, 2016: 261) ifade edilmiştir.

1381 tarihli Şeyh Hâce İshak er-Rumî vakfiyesi bizlere Nakşibendîlik'in Anadolu'ya gelişi ve yayılması hakkında bilinenleri değiştirecek nitelikte veriler sunmaktadır. Vakfiyedeki bu verilerden ilki, "tarikaten Nakşibendî" ifadesi ile tanıtılan vakıf kurucusu *Şeyh Hâce İshak er-Rumî'nin* Nakşibendî şeyhi olarak karşımıza çıkmasıdır. Vakıf kurucusunun babası, *Şeyh Ubeydullah el-Bakkalî el-Buharî'nin* Bahâeddin Nakşibendî'nin halifesi olarak kaydedilmesi Nakşibendîlik'in Anadolu'daki tarihi açısından önemlidir. Vakfiyenin Nakşibendîlik'in Anadolu'da ortaya çıkışı hakkında sunduğu diğer bir veri ise, vakfın kuruluşuna şahitlik eden şahitler arasında başka bir Nakşi şeyhi olarak *eş-Şeyh İsmail bin Muhammed el-*

Buharî en-Nakşibendî isminin zikredilmesidir. Bu verilerden hareketle Nakşibendîlik'in, tarikatın kurucusu Bahâeddin Nakşibend henüz hayatta iken, 1381 yılında, Şeyh Hâce İshak er-Rumî'nin kurmuş olduğu vakıf vasıtasıyla Batı Anadolu'da, Saruhanoğlu Beyliği topraklarında tezahür etmiş ve kurumsallaşmış olduğunu söyleyebiliriz.

Diğer taraftan vakıf kurucusu Şeyh Hâce İshak er-Rumî'nin Kuruçay²⁸doğumlu olması ve babası Şeyh Ubeydullah el-Bakkalî el-Buharî'nin Bahâeddin Nakşibendî'nin halifelerinden bir şeyh olduğu göz önüne alındığında, Nakşibendîlik'in Anadolu'ya gelişini daha erkene tarihlere götürülmesi mümkündür. Vakfiyedeki isim künyesinde kullanılan "el-Buharî" ibaresinden Buharalı olduğu anlaşılan Şeyh Ubeydullah, Bahâeddin Nakşibendî'nin hâlifesi/temsilcisi olarak Buhara'dan Doğu Anadolu'ya gelmiş ve oğlu Şeyh İshak Kuruçay'da doğmuştur. İsim künyesinde kullanılan "er-Rumî" ifadesi ile Anadolu'ya gelmesine vurgu yapılan Şeyh İshak daha sonra Manisa'nın Belen nahiyesine gelerek yerleşmiş olmalıdır. Vakfiyede verilen bu bilgiler ışığında Nakşibendîlik'in Anadolu'ya girişini 14. yüzyılın ortalarına kadar götürmek mümkündür.

Vakfiyenin şahitleri arasında diğer bir Nakşi şeyhi olarak *Şeyh İsmail bin Muhammed el-Buharî en-Nakşibendî* isminin zikrediliyor olması, söz konusu tarikatın Batı Anadolu'da yaygınlığına işaret etmektedir. Ayrıca Saruhanoğlu İshak Bey tarafından Şeyh Hâce İshak er-Rumî'ye vakıf kurmak üzere çiftlik temlik edilmesi de Nakşîliğin bu dönemdeki meşruiyetini göstermesi açısından önemlidir. Vakfiyenin şahitler kısmında yer alan şahısların tamamının Saruhanoğlu Beyliği döneminin önemli idareci, ulema, ve eşrafından kimselerin olması Şeyh Hâce İshak er-Rumî'nin şahsında Nakşîliğin nüfuzunu ortaya koymaktadır.

28 Vakfiyede vakıf kurucusu Şeyh Hâce İshak er-Rumî'nin doğduğu yer olarak belirtilen Kuruçay, Osmanlı döneminde 1530'lu yıllarda Rum eyâleti, daha sonra Erzurum eyâletine bağlı kaza, 1865'ten itibaren ise Erzurum vilayetinin Erzincan sancağına bağlı Kuruçay kazası olmalıdır. Kuruçay kazası Cumhuriyet döneminde Erzincan vilayetine bağlanmıştır. Bkz. Hacı Bey-zâde Ahmed Muhtar, *Osmanlı Memleketleri*, (Maarif Nezâret-i Celîlesinin ruhsatıyla tabî olunmuştur, Sahib-i Neşri Şems Kütüphanesi Sahibi Seyyid Hüseyin), Alem Matbaası, sene H. 1313, s. 292; *Son Teşkilât-ı Mülkiyede Köylerimizin Adları*, (Türkiye Cumhuriyeti Dâhiliye Vekâleti Nüfus Müdiriyyet-i Umûmiyesi Neşriyatından aded:3), Hilâl Matbaası, İstanbul 1928, s. 207; Tahir Sezen, *Osmanlı Yer adları Sözlüğü (Alfabetik Sırayla)*, Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Yayın Nu: 21, Ankara 2006, s. 338.

2.c. Anadolu'da İlk Nakşibendî Tekkesi/Zaviyesi:

Osmanlı dönemi tasavvuf hayatı ile ilgili arşiv belgelerinde *tekye* (*tekke*) ve *zâviye* kelimeleri, farklı manalarına rağmen, yaklaşık aynı anlamları ifade etmek için birbirlerinin yerine de kullanılabilir. Tasavvuf yapısı olarak genel bir tanımlama yapılacak olursa *tekke* ve *zaviye* tarikat mensuplarının oturup kalktıkları, ayin icra ettikleri yer anlamında kullanılırken, *tekke* daha ziyade şehir merkezlerinde, *zaviye* ise tekkelerin biraz küçüğü olarak şehir ve kasabaların çoğunlukla ıssız ve ücra yerlerinde faaliyet göstermektedir (Ocak, 1978: 248-249; Pakalın, 1993: 445, 648). Tarikat mensuplarının toplanma, ayin icra etme gibi fonksiyonlarının yanı sıra *tekke* ve *zaviyeler*, *âyende* ve *revende* diye tabir olunan yolcuların ve diğer ihtiyaç sahiplerinin konaklama ihtiyacını da karşılayan kurumsal yapılardır. Anadolu'da tasavvuf ve Nakşibendîlik tarihi üzerine yazılan kimi eserlere bakıldığında, tarikatın Anadolu'daki ilk kurumsal yapısının Amasya'da *İmad-zâde Bedreddin Mahmud Çelebi* tarafından H. 807 / M. 1405-6 yılında inşa ettirilen Mahmud Çelebi Tekkesi'si olduğu ve bu tekkenin ilk şeyhinin Bahâeddin Nakşibend'in halifelerinden *Rükneddin Mahmud Buharî*'nin olduğu öne sürülmüştür (Öngören, 2007: 544; 2012: 118; Kaya, 2011: 8-9; Tosun, 2015: 270; Le Gall, 2016: 47; Kılıç, 2016: 30). Mahmud Çelebi Tekkesi'nin Nakşibendîlik ilk tekkesi olduğunu söyleyenlerin kaynak olarak gösterdikleri *Abdîzâde Hüseyin Hüsameddin'in Amasya Tarihi*'nin birinci cildinde Mahmud Çelebi Tekkesi hakkında şu bilgi verilmektedir:

"Mahmud Çelebi Tekyesi: İçerişehir'de Karatay Mahallesi'nde olup meşâhir-i kuzâtdan İmad-zâde (Bedreddin Mahmud Çelebi) 807'de binâ ve evkâfını tanzim etmiştir. Misafirhânesi mükemmel, ta'âmiyesi mebzûl olup Nakşibendiyye tarikine mahsûs idi. (Hâce Bahâeddin Muhammed Nakşibend) hazretlerinin kibâr-ı hulefâsından (Hâce Rükneddin Mahmud Buharî) hazretleri Amasya'ya geldikde kâdî-i mûmâ-ileyh bu tekyeyi binâ ve meşihatını hâce-i müşârün-ileyhe i'tâ etmiştir..."²⁹

29 Amasyalı Abdîzâde Hüseyin Hüsameddin (Evkâf-ı Hümâyûn Nezâret-i Celîlesi Kuyûd-ı Kadîme Arabî Mütercimi), *Amasya Tarihi*, Dersaadet, Hikmet Matbaası 1327-1330, C. 1, s. 243-244. Bu eserin çevirisi için bkz. Abdî-zâde Hüseyin Hüsameddin Yasar, *Amasya Tarihi*, Yayına Hazırlayan: Mesut Aydın, Amasya Belediyesi Kültür Yayınları, C. 1, 2004, s. 134 (243-244).

Abdîzâde Hüseyin Hüsameddin'in vermiş olduğu bu bilgiye göre Amasya'nın Karatay Mahallesi'nde yer alan Mahmud Çelebi Tekkesi'ni meşhur kadılardan İmad-zâde Bedreddin Mahmud Çelebi H. 807 / M. 1405 yılında bina ettirmiş ve bu tekkenin vakfını tanzim etmiştir. Yine aynı kayıttan anlaşılmaktadır ki Bedreddin Mahmud Çelebi bu tekkeyi Nakşibendî tarikatının kurucusu Bahâeddin Nakşibend'in halifelerinden biri olan Hâce Rükneddin Mahmud Buharî Amasya'ya geldiğinde inşa ettirmiş ve tekkenin şeyhliğini de kendisine vermiştir. Abdîzâde Hüseyin Hüsameddin'in kaynak göstermeden³⁰ verdiği bu bilgi "Nakşibendîlik'in Anadolu'daki ilk tekkesi" olarak literatüre girmiştir. Mahmud Çelebi Tekkesi'nin bânisi Bedreddin Mahmud Çelebi'ye ait 23 Şaban 807 / 24 Şubat 1405 tarihli bir vakfiye bulunmaktadır.³¹ Söz konusu vakfiyeye göre vakıf kurucusu Bedreddin Mahmud Çelebi, Amasya'da daha önce yaptırmış olduğu caminin yanına, içerisinde Kur'an-ı Kerim hafızlık eğitimi verilen Dârü'l-kurra'nın da yer aldığı, her gün fakir ve kimsesiz olan kırk kişiye yemek ikramı yapılan Dârü'l-hayr adı verilen bir vakıf eser vücuda getirmiştir.³² Rükneddin Mahmud Çelebi, Amasya ve civarında bulunan bir takım köy, mezraa, tarla, bağ ve bahçe gibi arazilerini yaptırmış olduğu Darü'l-kurra ve Dârü'l-hayr'ın bakım-onarım ve diğer masraflarının karşılanması için vakfetmiştir.³³ Tarafımızca tetkik edilen vakfiyenin gerek metninde, gerekse elli altı kişilik şahitler kısmında Nakşibendîlik veyahut söz konusu tekkenin ilk şeyhi olduğu öne sürülen Hâce Rükneddin Mahmud Buharî'ye dair hiçbir bir

30 Abdîzâde Hüseyin Hüsameddin eserinin kaynaklarını her ne kadar belirtmemiş olsa da, söz konusu kitabını yazmak için yirmi beş yıl boyunca İstanbul, Amasya, Bursa, Hicaz, Suriye gibi Osmanlı coğrafyasının pek çok yerinde bulunan kütüphanelerdeki tarih, münşeat, şeriye sicilleri gibi önemli kaynaktan istifade ettiğini belirtmiştir (Amasyalı Abdî-zâde Hüseyin Hüsameddin, 1327: 6). Nitekim Franz Babinger'e göre yerel tarih çalışmaları ve şehir tarihçiliği bakımından Abdîzâde Hüseyin Hüsameddin'in Amasya Tarihi'ni mükemmel bir tarih olarak nitelendirmektedir. Bkz. Franz Babinger, *Osmanlı Tarih Yazarları ve Eserleri*, (Çev. Prof. Dr. Coşkun Üçok), Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1992, s. 382, dipnot:1.

31 VGMA, 594, 249/186. Çalışmamız kapsamında VGMA nüshasını görme imkanı bulduğumuz vakfiyenin diğer bir nüshası Tapu Kadastro Genel Müdürlüğü Kuyûd-ı Kadime Arşivinde bulunmaktadır bkz. TKG.KK.VKF.Cd.5.

32 Bedreddin Mahmud Çelebi vakfiyesinde "dârü'l-kurra'yı müştemil dârü'l-hayr" olarak adlandırılan yapının daha sonradan Mahmud Çelebi Darü'l-huffazı, Mahmud Çelebi Dârü'l-kurrâsı ve Mahmud Çelebi Tekkesi gibi isimlerle arşiv belgelerine yansıdığı tarafımızca görülmüştür.

33 VGMA, 594, 249/186.

bilgiye rastlanmamıştır. Diğer yandan vakfiyenin şahitleri arasında “er-Rifâ’î” sıfatını taşıyan beş kişinin olması, vakfiyenin tanzim edildiği tarihlerde tekkenin Rifâ’î tarikatına mensub olabileceği izlenimini uyandırmaktadır. Kimi Nakşibendîlik çalışmalarında “Nakşibendîlik'in Anadolu'daki ilk tekkesi Amasya Mahmud Çelebi Tekkesi'dir” şeklinde verilen bilgi söz konusu tekkenin bânisi Bedreddin Mahmud Çelebi'ye ait vakfiye verileri dikkate alınarak düşünüldüğünde tartışmaya açık hale gelmektedir.

Nakşibendîlik'in Anadolu'daki ilk tekkesinin Kütahya'nın Simav ilçesinde kurulduğu yönünde de bir görüş vardır. Herhangi bir kaynağa atıf yapılmadan öne sürülen bu görüşe göre, Ubeydullah Ahrâr'ın talebesi olan Abdullâh-ı İlâhî tarafından Anadolu'daki ilk Nakşibendî tekkesi Simav'da kurulmuştur ve yine Ubeydullah Ahrâr'ın talebesi olup Abdullah-ı İlâhî'ye intisap ederek onunla birlikte Simav'a gelen Emir Ahmed Buharî bu tekkede imamlık yapmıştır (Kara, 1995: 125).

1381 tarihli Şeyh Hâce İshak er-Rumî vakfiyesi, çalışmamızın önceki bölümlerinde ele alınan Nakşibendîlik'in isimlendirilmesi ve Anadolu'da tezahürü konularının yanında Anadolu'daki kurumsal tarihi bakımından da önemli bir belge olma özelliği taşımaktadır. Vakfiyede Nakşibendî şeyhi olarak tanıtılan Hâce İshak er-Rumî, Saruhanoğlu Beyliği'nin başında bulunan İshak Çelebi Sultan tarafından kendisine temlik edilen çiftliğin içerisinde yer alan ve aynı zamanda ailesiyle birlikte ikamet ettiği altı odalı evinin üç odasını Nakşibendî dervişleri ve ihtiyaç sahibi her yolcunun istifade etmesi için tekke/zaviye olarak tahsis etmiştir. Şeyh Hâce İshak er-Rumî tarafından oluşturulan bu yapı aynı zamanda Nakşibendîlik'in Anadolu'da bilinen ilk kurumsal yapısı olarak karşımıza çıkmaktadır.

Sonuç

Bu çalışmada, Nakşibendîlik'in Anadolu'da ortaya çıkışı hakkında yeni bir belge neşri ve bu belgenin alana katkısı üzerinde durulmuştur. Her şeyden önce, daha sonraki dönemlerle kıyaslandığında sayıları oldukça az denilebilecek Beylikler dönemi vakfiyelerinden birisi olan 1381 tarihli Şeyh Hâce İshak er-Rumî Vakfiyesi, Nakşibendîlik tarihi üzerine yapılacak çalışmalar için yeni bir kaynak olmasının yanı sıra bilinen en eski arşiv belgesi olma özelliği taşımaktadır. Vakfiyenin akademik bir

çalışmaya konu edilerek literatüre kazandırılması, genelde Saruhanoğlu Beyliği ve Manisa tarihi üzerine çalışma yapanlar, özeldense tasavvuf ve Nakşibendîlik tarihi araştırmacıları için önem arz etmektedir.

Saruhanoğlu Beyliği döneminde, klasik vakfiye yazım tekniğine uygun şekilde Arapça olarak kaleme alınan vakfiyenin aslının akıbeti hakkında bilgi sahibi olunamamakla birlikte, çalışma kapsamında VGMA ve BOA nüshaları tespit edilmiş ve incelenmiştir. Vakfiye nüshalarından VGMA nüshasının, vakfiyenin aslına uygun olarak istinsah edilerek kayıt altına alındığını söylemek mümkündür. Zira söz konusu vakfiye nüshasından öğrenmekteyiz ki, 1381 tarihli Şeyh Hâce İshak er-Rumî Vakfiyesi ilk olarak II. Murad'ın saltanat yıllarında, daha sonra Fatih Sultan Mehmed tarafından 1451-1452 yılında ve son olarak da 1851 yılında olmak üzere defaaten istinsah edilerek kayıt altına alınmıştır. Çalışma kapsamında analiz edilen VGMA nüshası bir dizi resmî işlem neticesinde ortaya çıkmıştır; vakıf yetkilisinin talebi, evkâf müfettişi ve evkâf nâzırının yazışmaları ve nihayetinde dönemin padişahının emri ile aslına uygun olarak 1851 tarihinde vakfiye defterine kaydedilmiştir. Diplomatik açıdan sıhhati tartışmasız olan vakfiyenin neşredilmesi ile Osmanlı vakıf bürokrasisinin işleyişi ve arşivcilik işlemleri hakkında uygulamaya yönelik bilgiler ortaya konulmuştur. Vakfiyenin Arapça olan VGMA nüshasının nitelikli bir özeti diyebileceğimiz BOA nüshası ise, söz konusu çiftlik vakfının iş ve işlemlerinde kullanılmak üzere daha sonraları Türkçe olarak kaydedilmiş olmalıdır. Nitekim 1946 yılında Vakıflar Umum Müdürlüğü'nce aynı amaca yönelik olarak söz konusu vakfiye özet halinde Latin harflere çevrilmiştir.

Vakfiye, kaleme alındığı dönemin sosyo-kültürel, siyasî ve idarî uygulamaları hakkında bilgiler içermektedir. 14. yüzyılın sonlarına ait olan vakfiye, dönemin sıkça kullanılan vakıf uygulamalarından biri olan temlik usulüyle vakıf kurulmasının/kurdurulmasının bir örneğidir. Bilindiği üzere İslam hukukuna göre herhangi bir arazi parçasının ya da başka bir şeyin vakfedilebilmesi için vakıf kurucusunun mülkiyetinde olması gerekmektedir. Vakfiyede, bir çiftlik arazisi önce Saruhan Beyi İshak Çelebi tarafından vakıf kurucusu Şeyh Hâce İshak er-Rumî'ye temlik edilmek suretiyle mîrî arazi statüsünden çıkartılarak mülk arazi statüsüne

getirilmiş, daha sonra da vakıf kurucusu kendi mülkü olan bu çiftliği vakfetmiştir. Bu yönüyle vakfiye, Selçuklu ve Osmanlı uygulamalarında görülen, özellikle fethedilen yeni yerlerin iskana açılma sürecinde, insanları toprakla ve toprağı insanlarla buluşturan, devlet arazisinin şahıslara temlik edilmesi ve akabinde aynı şahıslar tarafından kamu yararına vakıflaştırılmasıyla tatbik edilen iskan ve imar metodunun Saruhan Beyliği uygulamasına müşahhas bir örnektir.

Şeyh Hâce İshak er-Rumî Vakfiyesi'nin olarak analiz edildiğı bu çalışma ile Nakşibendîlik tarihi açısından yeni bilgiler ortaya konulmuştur. Çalışma neticesinde "Nakşibendîlik" tabirinin bir tarikat ismi olarak Bahâeddin Nakşibend hayatta iken kullanılmaya başlandığı tespit edilmiş ve tarikatın Hâcegân isminden Nakşibendî ismine geçişindeki belirsizlik ortadan kaldırılmıştır.

Çalışmanın Nakşibendîlik tarihi açısından bir diğer katkısı da, tarikatın Anadolu'da ne zaman ortaya

çıkışı ile ilgili olmuştur; mevcut literatür tarikatın Anadolu'ya girişini 15. yüzyılın ortalarında, Fatih Sultan Mehmet döneminde Simavlı Molla Abdullah-ı İlâhî ile başlatırken, vakfiye, Nakşibendîlik'in 1381 yılında Saruhanoğlu Beyliği döneminde Manisa'da ortaya çıkmış olduğunu belgelemektedir.

Vakıf kurucusu Şeyh Hâce İshak er-Rumî'nin biyografisi hakkında şimdilik tek bilgi kaynağı 1381 tarihli vakfiyesidir. Buharalı bir babanın oğlu olarak Erzincan Kuruçay doğumlu olup Anadolu'nun batısında Manisa'da Nakşibendî zaviyesini kuran Şeyh Hâce İshak er-Rumî, vakfettiğı çiftliğin civarındaki bir köyde cami, çeşme ve köprü inşa ettirmiş, bu yapıların personel giderleri ile bakım ve onarım giderlerinin vakıf tarafından karşılanmasını şart koşturmuştur. Bu faaliyetleri ile birlikte değerlendirildiğinde Şeyh Hâce İshak er-Rumî, manevî kişiliğinin yanında, yaşadığı bölgeyi şenlendiren, imar ve iskanına katkılar yapan tarihî bir şahsiyet olarak karşımıza çıkmaktadır.

Kaynaklar

- Abdurrahman b. Ahmed b. Muhammed, el-Câmî, Ebü'l-Berekat Nureddin; *Terceme-i Nefehâtü'l-Üns*, Müt.: Mahmud Lamii Çelebi, İstanbul: H. Evâil-i Rebiülühra 1270 / M. 1854. İstanbul Büyük Şehir Belediyesi Atatürk Kitaplığı (<http://ataturkkitapligi.ibb.gov.tr/yordambt/yordam.php?sayfaOturumAc>) (Erişim Tarihi: 15.09.2018).
- Abdurrahman Câmî (1998). *Nefehâtü'l-Üns Min Hadarâti'l-Kuds*. (Tercüme ve Şerh: Lâmiî Çelebi; Yayına Hazırlayan: Süleyman Uludağ-Mustafa Kara). Marifet Yayınları, İstanbul.
- Abdî-zâde Hüseyin Hüsameddin (1327-1330). *Amasya Tarihi*. C. 1. Dersaadet, Hikmet Matbaası.
- Abdî-zâde Hüseyin Hüsameddin (2004). *Amasya Tarihi*. C. 1. Yayına Hazırlayan: Mesut Aydın, Amasya Belediyesi Kültür Yayınları.
- Aka, İsmail (2012). "Timurlular", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi (TDVİA)*, C. 41. İstanbul. s. 177-180.
- Algar, Hamid (1989). "Alâeddin Attâr", *TDVİA*, C. 2. İstanbul. s. 319-320.
- Algar, Hamid (1991). "Bahâeddin Nakşibend", *TDVİA*, C. 4, s. 458-460.
- Algar, Hamid (1996). "Hâcegân", *TDVİA*, C. 14, s. 431.
- Algar, Hamid (2006). "Nakşibendiyye", *TDVİA*, C. 32, s. 335-341.
- Ali bin Hüseyin es-Safî, *Kitâb-ı Reşehât Ayne'l-Hayât*. Mütercimi: Mehmed ibn Mehmed Şerif el-Abbasî, Mürettib: Hüseyin Efendi, Kahire-Mısır H.1256. İstanbul Büyük Şehir Belediyesi Atatürk Kitaplığı (<http://ataturkkitapligi.ibb.gov.tr/yordambt/yordam.php?sayfaOturumAc>) (Erişim Tarihi: 15.09.2018).
- Ay, Resul (2014). *Anadolu'da Derviş ve Toplum 13-15. Yüzyıllar*. Kitap Yayınevi, İstanbul.
- Babinger, Franz (1992). *Osmanlı Tarih Yazarları ve Eserleri*, (Çev. Coşkun Üçok), Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara.
- Babinger, Franz -Fuad Köprülü (1996). *Anadolu'da İslamiyet*. (Çev. Ragıp Hulusi-Yay.Haz. Mehmet Kanar). İnsan Yayınları, İstanbul.
- Barkan, Ömer Lütfi (1942). "Osmanlı İmparatorluğunda Bir İskân ve Kolonizasyon Metodu Olarak Vakıflar ve Temlikler". *Vakıflar Dergisi*, II, s. 279-386.
- Cebecioğlu, Ethem (2014). *Tasavvuf Terimleri ve Deyimleri Sözlüğü*, Otto, Ankara.
- Gölpınarlı, Abdülbaki (2017). *Tasavvuftan Dilimize Geçen Deyimler ve Atasözleri*. İnkılâp Kitabevi.
- Gündüz, İrfan (1983). *Osmanlılarda Devlet-Tekke Münasebetleri*, Seha Neşriyat. Ankara.
- Hacı Bey-zâde Ahmed Muhtar (H. 1313). *Osmanlı Memleketleri*. (Maarif Nezâret-i Celîlesinin ruhsatıyla tab olunmuştur. Sahib-i Neşri Şems Kütüphanesi Sahibi Seyyid Hüseyin). Alem Matbaası.
- Kahraman, Seyit Ali -Yücel Dağlı (2006). *Günümüz Türkçesiyle Evliya Çelebi Seyahatnâmesi: İstanbul*, 1.Cilt-1.Kitap, İstanbul.
- Kara, Mustafa -Hamid Algar (1988). "Abdullah-ı İlahî". *TDVİA*. C. 1. İstanbul. s. 110-112.
- Kara, Mustafa (1995). "Emîr Buhârî", *TDVİA*, C. 11. İstanbul. s. 125-126.
- Kara, Mustafa (2016). *Tasavvuf ve Tarikatler Tarihi*. Dergah Yayınları, İstanbul.
- Kaya, Hakan (2011). *XVII. Yüzyılda Osmanlı Toplumunda Nakşibendîlik (İstanbul, Diyarbakır, Bursa)*. Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi. Ankara.
- Kılıç, Mahmut Erol (2016). *Anadolu Tasavvuf Tarihine Notlar -I- Osmanlı Dönemi-Cumhuriyet Dönemi*. Sûfî Kitap. İstanbul.
- Köprülü, Fuad (2013). *Türk Edebiyatında İlk Mutasavvıflar*. Akçağ Yayınları. Ankara.
- Kufralı, Kasım(1948). "Molla İlahi Ve Kendisinden Sonraki Nakşibendiye Muhiti". *Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi*, III/1-2, s. 129-151.
- Le Gall, Dina (2016). *Bir Sûfî Kültürü Olarak Osmanlı'da Nakşibendîlik (1450-1700)*. Çev. İrfan Kelkitli. Litera Yayıncılık. İstanbul.

- Mehmed Mecdî Efendi (1269). *Terceme-i Şakâyık-ı Nu'mâniye*, İstanbul.
- Memiş, Abdurrahman (2000). *Hâlidî Bağdâdî ve Anadolu'da Hâlidîlik*. Kitabevi, İstanbul.
- Muhammed b. Abdullah Hânî (2011). *Behcetü's Seniyye –Nakşibendî Âdabı-*. Terc. Siraceddin Önlüer. Semerkand Yayınları. İstanbul.
- Ocak, Ahmet Yaşar (1978). "Zaviyeler", *Vakıflar Dergisi*, S. 12, Ankara. s. 247 -268.
- Ocak, Ahmet Yaşar (1993). "Anadolu'nun Türkleşmesi ve İslamlaşması", *TDVİA*. C.3. Türkiye Diyanet Vakfı yayınları. İstanbul. s. 110-116.
- Ocak, Ahmet Yaşar (1996). *Türk Süfliğine Bakışlar*. İletişim Yayınları. İstanbul.
- Ocak, Ahmet Yaşar (2011). *Ortaçağlar Anadolu'sunda İslam'ın Ayak İzleri: Selçuklu Dönemi*. Kitap Yayınevi. İstanbul.
- Ocak, Ahmet Yaşar (2012). *Yeniçağlar Anadolu'sunda İslam'ın Ayak İzleri: Osmanlı Dönemi*. Kitap Yayınevi. İstanbul.
- Öngören, Reşat (2007). "Osmanlılar - Tasavvuf ve Tarikatlar", *TDVİA*. C.33, s. 541-548.
- Öngören, Reşat (2012). *Osmanlılar'da Tasavvuf, Anadolu'da Sûfiler, Devlet ve Ulemâ (XVI. Yüzyıl)*. İz Yayıncılık. İstanbul.
- Pakalın, Mehmet Zeki (1993). *Tarih Deyimleri Ve Terimleri Sözlüğü*. C. 3. Milli Eğitim Basımevi. İstanbul.
- Şahin, Haşim (2017). *Dervişler ve Sûfî Çevreler -Klasik Çağ Osmanlı Toplumunda Tasavvufi Şahsiyetler-*. Kitap Yayınevi. İstanbul.
- Şimşek, Halil İbrahim (2016). *18. Yüzyıl Osmanlı Toplumunda Nakşibendî-Müceddidîlik*. Litera Yayıncılık. İstanbul.
- Şemseddin Sami, *Kâmûs-ı Türkî*. Çağrı Yayınları, İstanbul 2002.
- Selvi, Dilaver (2016). "Nakşilikte İcra Edilen Gizli Zikir ve Hatm-i Hâcegân". Uluslararası Bahâeddin Nakşibend ve Nakşibendîlik Sempozyumu, 02 Aralık 2016, haliç Kongre Merkezi, İstanbul: http://www.nakşibendiliksempozyumu.org/files/sempozyum_tebliğ_metinleri.pdf (Erişim Tarihi: 15.09.2018).
- Sezen, Tahir (2006). *Osmanlı Yer adları Sözlüğü (Alfabetik Sırayla)*. Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Yayın Nu: 21. Ankara.
- Son Teşkilât-ı Mülkiyede Köylerimizin Adları*. (Türkiye Cumhuriyeti Dâhiliye Vekâleti Nüfus Müdiriyet-i Umûmiyesi Neşriyatından aded: 3). Hilâl Matbaası, İstanbul 1928.
- Şuşud, Hasan Lütfi (1992). *İslâm Tasavvufunda Hâcegân Hânedânı*. Boğaziçi Yayınları, İstanbul.
- Tosun, Necdet (2015). *Bahâeddîn Nakşibend, Hayatı, Görüşleri, Tarîkatı (XII-XVII. Asırlar)*. İnsan Yayınları. 6. Baskı İstanbul.
- Uluçay, M. Çağatay (1946). *Saruhanoğulları ve Eserlerine Dair Vesikalar II*. C.H.P. Manisa Halkevi Yayınlarından Sayı: XVII. Marifet Basımevi. İstanbul.
- Uzunçarşılı, İsmail Hakkı (1979). "Murad I". *İslam Ansiklopedisi*, M.E.B., VIII. İstanbul s. 587-598.
- Weismann, İtzchak (2015). *Nakşibendîlik -Dünya Çapında Bir Süfî Geleneğinin Sünnî Tutum ve Faal Tavrı-*. Litera Yayıncılık, İstanbul.
- Yılmaz, H. Kamil (2016). *Ana Hatlarıyla Tasavvuf ve Tarikatlar*. Ensar Yayınları. İstanbul.
- Yazıcı, Tahsin (1964). "Nakşibend". *İslam Ansiklopedisi*. C. 9, Milli Eğitim Basımevi. İstanbul. s. 52-54.
- Yılmaz, Necdet (2007). *Osmanlı Toplumunda Tasavvuf –Sûfiler, Devlet ve Ulemâ-*. Osmanlı Araştırmaları Vakfı. İstanbul.
- Yuvalı, Abdülkadir (1997). "Moğol Harekâtının Anadolu'nun Demografik ve Dinî Yapısı Üzerindeki Etkileri". *Erdem*. Aydın Sayılı Özel Sayısı, C.9, S. 27. Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara. s. 1287-1293.
- Yücer, Hür Mahmut (2001). *Osmanlı XIX.Asırda Anadolu'da Tasavvuf*. Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Temel İslam Bilimleri Ana Bilim Dalı, İstanbul.

Ekler

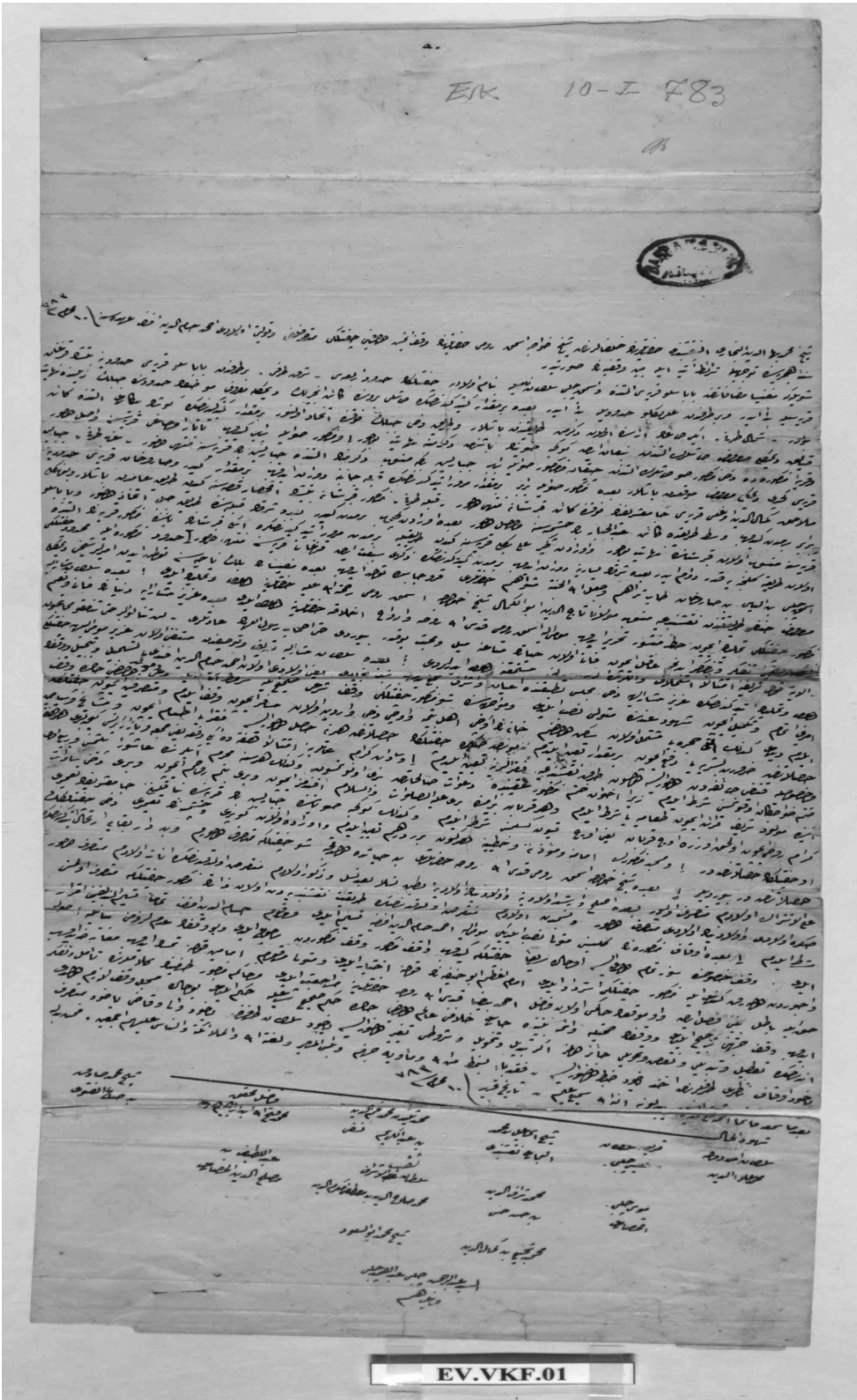
Ek-1. Şeyh Hâce İshak er-Rumî Vakfiyesi VGMA Nüshası (VGMA, 582-1: 10)

Ek-2. Şeyh Hâce İshak er-Rumî Vakfiyesi VGMA Nüshası Şuhûdü'l-hâl Transkripsiyonu

Ve mimmâ eşhede el-fâzilü'l-muhakkiku'l-bahrü'l-muhit ve'l-kâmusü'l-vasît el-hibrü ve'l-kadrü'l-hatîr Muhammed Fethullah bin İbrahim el-Hirevî
Ve mimmâ eşhedehe mefharü'l-ulemâi'l-muhakkikîn ve umdetü'l-fukahâ ve'l-muhaddisîn ve bahri'l-fezâil ve kezü'd-dakâyik allametü'l-asr abu'l-fazl Muhammed Necmü'd-dîn bin Abdülkerim en-Nesefî
Ve mimmâ eşhedehe kutbü'l-vücûd ve menba'-ı feyz ve'l-cûd sâhibü'l-meclisi'l-esnâ ve'l-nûrü'l-mevrûsü'l-kudsî el-ârifu rabbehü'l-aliyy ve'l-vâsilü ilâ-makami's-seniyy mevlânâ eş-Şeyh İsmail bin Muhammed el-Buharî en-Nakşibendî kudde sırrihü's-samedî
Ve mimmâ eşhedehe karînü's-sultân sâhibü'l-cûd ve'l-ihsân es-Seyyid İsa Çelebi
Ve mimmâ eşhedehe mu'temedü'l-mülûk ve's-sultân mu'inü'd-devleti ve'd-dîn ebû'l-muzaffer Muhammed Alaaddin
Ve mimmâ eşhedehe kudvetü'l-ayân ve'l-eşrâf Abdüllatif el-Halebî el-ma'rûf el-Musluhiddinoğlu fi kazâ-i Akhisar
Ve mimmâ eşhedehe mu'temedü's-sultân nakibü'l-eşrâf sâhibü'l-lütfi ve'l-i'tâf Muhammed Selahaddin bin Mustafa Mükremüddin
Ve mimmâ eşhedehe umdetü'l-eşrâf el-ekâbir Ebu'l-Kemâl es-Seyyid Muhammed Şerefü'd-dîn bin Hüseyin el-Hüseynî
Ve mimmâ eşhedehe sâhibü'l-velâye el-kâmile ve mazharu inâyetü'l-ihsân eş-şâmile Sultan sâhib-i dil(?) vâkifi esrârî sübhânî ve kâşifiser-sırrı envârî bâlî mevlânâ eş-Şeyh Seyyid Ali es-Semedânî kudde sirruhü'l-ihsân
Ve mimmâ eşhedehe el-fâdil el-kâmil es-sâlih el-âmil el-hubbü's-sâdik eş-şeyh Muhammed Sadık bin Salih el-Konevî
Ve mimmâ eşhedehe Seyyid Abdurrahman Halebi/Çelebi bin Abdussamed el-Halebî
Ve mimmâ eşhedehe kıdvetü'l-ulemâi'l-mudakkikîn ve mu'addelü'l-ilm sâhibü'l-keşfü ve'l-yakîn ve zübdetü'l-vâsilîn mevlânâ Akhisarî Musa Çelebi
Ve mimmâ eşhedehe eş-Şeyh Muhammed Ebu's-şu'ur et-tahalluku mâ hallaku sâhibü'l-vürûd
Ve mimmâ eşhedehe edafü'l-ibâd Hamza Bey bin Murad
Ve mimmâ eşhedehe zü'l-kadirü'r-refî' sâhibü'l-birrü ve'l-hayr Muhammed Semi' el-müştehir ve Kemaleddinoğlu ve hüve alemdâr-ı İshak Çelebi Sultan bin İlyas bin Saruhan
Ve mimmâ eşhedehe muharreru hazihî'l-vakfi'l-şer'iyye eş-Şeyh Muhammed İmâm-ı Câmî-i İshak Çelebi Sultân
Mâ fihi indi harrerehe es-Seyyid Hasan Çelebi bin Musluhiddin el-Kâdî bi-Mağnisa. Ufiye anhumâ

Ek-3. Şeyh Hâce İshak er-Rumî Vakfıyesi BOA Nüshası (BOA, EV. VKF.01)

Ek-4. Şeyh Hâce İshak er-Rumî Vakfiyesi BOA Nüshasının Transkripsiyonu

Şeyh Muhammed Bahâeddin el-Buharî en-Nakşibendî hazretlerinin hulefâlarından Şeyh Hâce İshak Rumî hazretlerinin vakf itmiş olduğu çiftlik mutasarrıflığı ve tevliyeti evlâdı Ahmed Hüsameddin Efendi uhdesine fî 10 Muharrem sene 783 sene-i hicrîyesinde tevcihiyle şerâit-i âtiye ile mübeyyin vakfiyenin sûretidir.

Şöyle ki Mağnisa muzâfâtından Babaslu Karyesi altında ve İshak Çelebi Sultân nâmıyla be-nâm olan çiftliğin hudûd-ı erba'ası "şark tarafı" bir taraftan Babaslu Karyesi hududuna bitişik Kazgan Karyesi'yle bed' ider ve bir taraftan Alibeylü hudûduyla bed' ider ba'dehu bir mikdâr gitdikden sonra Taşlıburun'da kâin İncirlik dimekle ma'rûf mevzi'in hududunda cebelin zeylinde nihâyet bulur. "Şimâl tarafı" iki dağın arasında olan değirmen tarafından başlar ve tarik dahi cebelin fevkinde ittihâd olunur bir mikdâr gitdikden sonra Köşkpınarı altında kâin Kayalık dimekle ma'rûf taşların altından neb'ân iden Gökcesu'nun başından değirmene nihâyet bulur ve mezkûr suyla berâber gidüb Tatarocağı Karyesi'ne vâsıl olur karye-i mezkûrede dahi mezkûr su taşların altından çıkar mezkûr suyla berâber Cabarişbey'e mensûb değirmenin altında Cabarişbey Karyesi'ne münthehi olur. "Garb tarafı" Cabarişbey Karyesi geçidi dimekle ma'rûf mevki'den başlar ba'dehu mezkûr suyla berâber bir mikdâr mürûr itdikden sonra kible cânibine deverân idüb bir mikdâr gider ve Saruhan Karyesi hududuna mülâsik Kemaleddinoğlu Karyesi câmi'-i şerifinin fevkinde kâin kabristâna münthehi olur. "Kible tarafı" mezkûr kabristana bitişik Akhisar Kasabası'na giden tarik-i âmmdan başlar ve bununla berâber bir müddet gidüb vasat-ı tarîkde kâin Abdülcabbar Bey Çeşmesi'ne vâsıl olur ba'dehu oradan geçüb bir müddet gider ba'dehu şark-ı kıblesinde tarik-ı cebel ittihâz olunur ve Babaslu Karyesi'ne mensûb olan kabristânda nihâyet bulur ve oradan geçer Alibeyli Karyesi'ne giden tarikiyle bir müddet mürûr itdikden sonra eski kabristânın başında mezkûr karyenin altında olan tarîke gelinceye kadar devâm ider ba'dehu şarkın yesârına deverân idüb bir müddet gitdikden sonra zikri sebgat iden Kazgan Karyesi'ne münthehi olur. Hudûd-ı mezkûre ile mahdûd çiftliği İshak Çelebi bin İlyas bin Saruhan -tâbe serâhum cealallâhu el-Cennete mesvâhum- hazretleri Kuruçay'da tevellüd idüb ba'dehu Mağnisa'nın Belen Nâhiyesi'ne tavattun iden Emirler Şeyhi dimekle ma'rûf Hanefî tarikatından Nakşibendî'ye mensûb mevlânâ Tâceddin Ebu'l-Kemâl Şeyh Hâce İshak Rumî rahmetullahi aleyh hazretlerine i'tâ ve temlik eyledi. Ba'dehu sultân-ı müşârun ileyh mezkûr çiftliği temlik için hatt-ı menşûr tahrîr idüb mûmâ ileyh İshak Rumî -kaddesallâhu rûhahu ve ervaha ahlâfahu- hazretlerine i'tâ eyledi. Ba'dehu azîz-i müşârun ileyh dünyanın fâni ve ni'amı zâil olduğunu tefekkür ve tezekkür idince âkil için fâni olan hayâtın metâ'ına meyl ve muhabbet yokdur buyurdu. Hatta Ashâb-ı Rasulullah'ın âdetleri "*Len tenâülül birre hattâ tunfikû mimmâ tuhibbûn*" el-âye kavli şerîfine imtisâlen istihlâf ve ellerinde olan mallarını müstakkîne i'tâ iderlerdi. Ba'dehu sultân-ı müşârun ileyh ta'rîf ve tavzîfdan müstağni olan azîz-i mûmâ ileyhe çiftliği i'tâ ve temlik itdikden sonra azîz-i müşârun ileyh dahi meclis tatbikinde â'yân ve eşrâf cem' idüb neseb-i necîlleri ya'ni evlâdı olan Ahmed Hüsameddin Efendi'yi tescîl ve tebcîl ve vakfının umurunu itmâm ve tekmiî için şuhûd indinde mütevellî nasb eyledi ve muvâcehesinde şu mezkûr çiftliği vakf-ı şer'î-i sahîh ile şurût-ı âti ile mer'û ve müebbed olduğu hâlde vakf eyledim didi. Kezâlik altı hücreyi müştemîl olan sâkin olduğum hânenin üçü ehl-i beytime ve üçü dahi vâridîn olan misâfir için vakf eyledim ve mutasarrıfın için çiftliğin hâsılâtından zaruret-i beşeriyeyi def' için bir mikdâr ta'yîn eyledim bundan sonra çiftliğin hâsılâtından her ne hâsıl olur ise fukarâ-yı it'âm için ve meşâyih ve seyyâhîn ve husûsuyla kangı taifeden olur ise olsun tarîk-ı Nakşibendî fukaralarına ta'yîn eyledim ve sadât-ı kirâm âdetlerine imtisâlen haftada iki def'a yani Cum'a ve Pazartesi giceleri her hafta hatme-i hâcegân okunmasını şart eyledim. Zîrâ ihvân hatm-i mezkûr akabinde da'avât-ı sâlihâtдан bizi unutmâsın ve kezâlik her sene Muharrem aylarında aşure pişmesini ve Rebi'ülevvel ayında mevlid-i şerîf kırâ'at için ta'âmıyeyi şart eyledim. Ve her kurban bayramında biri aleyhisselâtu ve's-selâm efendimiz için ve biri benim ruhum için ve biri dahi sadât-ı kirâm ruhu için olmak üzere üç kurban yani üç koyun kesilmesini şart eyledi. Ve kezâlik Göksu başında Cabarişbey karyesinde binâ kılınan câmi'-i şerîfin ta'mîri o çiftliğin hâsılâtındandır. Ve mescid-i mezkûrun imâmına ve müezzinine ve hatibine her gün birer dirhem ta'yîn eyledim ve orada olan köprü ve çeşmenin ta'mîri dahi çiftliğin hâsılâtındandır buyurdular. Ba'dehu Şeyh Hâce İshak Rumî kaddesallâhu rûhahu hazretleri ben hayatta oldukça bu çiftliğe mutasarrıf olurum ve ben dâr-ı bekâya irtihâl itdikden sonra ale'l-iştirâk

evlâdım mutasarrıf olur ba‘dehu aslah ve erşed evlâdına ve evlâdının evlâdına batn neslen ba‘de neslin ve zükûr evlâdım munkariz olduktan sonra inâs evlâdım mutasarrıf olur sonra evlâdı evlâdının evlâdı mutasarrıf olur ve nesebimden evlâdım munkariz olduktan sonra tarikat-ı Nakşibendiye’den olan zâtin mutasarrıf olmasını şart eyledim ba‘dehu evkâf-ı mezkûrenin küllîsini mütevellî nasb eylediği mûmâ ileyh Ahmed Hüsameddin Efendi’ye teslim eyledi ve merkûm Hüsameddin Efendi tamâmen teslim aldığı ikrâr eyledi. Vakf husûsunda söz tamâm oldu ise o hâlde serî‘ân çiftliğe gidüb vâkif-ı mezkûr vakf-ı mezkûrdan rücû‘ eyledi ve bu vakfın adem-i lüzûmunu beyanıyla usûl ve ucûrdan olarak kendi(?) ile mezkûr çiftliği istirdâd eyledi İmâm-ı Â‘zam Ebu Hanîfe’nin kavline ihtiyâr eyledi ve mütevellî-i merkûm imâmeyn kavline temessük idüb mu‘âraza idüb hak ile bâtlı beynini fasl iden ve o mevki’in hâkimi olan fâzıl Ahmed Beyzâ kaddesâllahu ruûhahu hazretlerine mürâca‘at eyledi ve hâkim-i mezbûr tarafeyn kelâmalarında teemmül ve tefekkür idüb vakf cihetini tercîh eyledi ve vakfın sıhhatiyle ve eimme beyninde cârî hilâfını âlim olduğu hâlde hükm-i sahîh-i şer‘le hükm eyledi bu hâlde müseccel vakf lâzım oldu ândan sonra ta‘tîl ve tebdîli ve nakz ve tahvîli câiz olmaz eğer tebdîl ve tahvîl ve şurûtu tağyîr olunur ise yahud sultân tarafından yahud vâli ve kâdî yahud mutasarrıf yahud evkâf nâzırı taraflarından ahz yahud zabt olunur ise “fe kad bâe bi-sehatım minallâhi ve me’vahu cehennem ve bi’sel-masıyr” aleyhim ecma‘în “Fe men beddelehu ba‘de mâ semî‘ahu fe innemâ ismuhu ale’llezîne yubeddilûnehu inne’llâhe semî‘un alîm” târîh-i tahrîr 10 Muharrem sene 783.

Şuhûdü’l-hâl:

Sultân-ı emin-i devle Mehmed Alâüddin

Karîn-i Sultân İsa Çelebi

Şeyh İsmail bin Muhammed el-Buharî Nakşibendî

Muhaddisinden Muhammed Necmüddin bin Abdülkerim Neseî

Fâzıl-ı muhakkik Muhammed Fethullah bin İbrahim

Şeyh Muhammed Sadık bin Salih el-Konevî

Musa Çelebi el-Akhisarî

Muhammed Şerafüddin bin Hüseyin Hüseyinî

Sultân Nakibüleşrâfi Muhammed Selahüddin bin Mustafa Mükremüddin

Abdüllatif bin Musluhüddin Akhisarî

Muhammed Şemi‘(?) bin Kemaleddin

Şeyh Muhammed Ebussuud

Es-Seyyid Abdurrahman Çelebi bin Abdussamed Çelebi

Ve gayrihum.

